

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ & ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΓΙΟΡΤΩΝ

Η περίπτωση των δημοτικών σχολείων του Δήμου Καβάλας

Πτυχιακή εργασία
της ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΑΝΝΑΣ
ΑΜΦ 1172

Υπό την εποπτεία του
κ. ΣΚΟΥΛΙΔΑ ΗΛΙΑ

Άρτα

2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΕΘΝΟΣ ΚΡΑΤΟΣ	6
2. ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ	13
2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ.....	13
2.2 ΚΑΛΛΙΕΡΓΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ «ΕΑΥΤΟ».....	14
2.3 «ΠΑΤΡΙΣ – ΘΡΗΣΚΕΙΑ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ».....	17
2.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ.....	19
3. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	23
3.1 Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ 25 ^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ.....	23
3.2 Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ 28 ^{ης} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ.....	25
4. Η ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ	29
5. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΕΝΔΥΣΗ	32
5.1. ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ.....	32
5.2. ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ.....	35
6. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΣΗΜΕΡΙΝΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ. Η περίπτωση των δημοτικών σχολείων του Δήμου Καβάλας	38
6.1 ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25 ^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ ΚΑΙ 28 ^{ης} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ.....	38
6.2 ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΗΣ 17 ^{ης} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ.....	49
6.3 ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	51
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	63

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το σχολείο αποτελεί μια δομή σχεδιασμένη στο πλαίσιο λειτουργίας των σύγχρονων εθνών κρατών. Η περίπτωση του είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και περίπλοκη διότι αποτελεί ταυτοχρόνως οργανικό κομμάτι του έθνους κράτους και μηχανισμός καλλιέργειας και προώθησης εθνικής συνείδησης. Η κρατική εκπαίδευση είναι η διαδικασία από την οποία ο νέος άνθρωπος μετασχηματίζεται σε πολίτη μιας χώρας.

Ο μετασχηματισμός αυτός επιτυγχάνεται διαμέσου του λόγου που αναπαράγεται στο σχολείο. Τα σχολικά εγχειρίδια και οι διάφορες σχολικές εκδηλώσεις παραδοσιακά εξυπηρετούν τη στόχευση αυτή. Τα κείμενα που ακούγονται κατά τη διάρκεια μιας σχολικής γιορτής (τραγούδια, πανηγυρικοί λόγοι, ποιήματα θεατρικά κείμενα κτλ) προωθούν και καλλιεργούν στους μαθητές την ιδέα της κοινής καταγωγής και του κοινού παρελθόντος των συμμετεχόντων.

Τις πρακτικές αυτές του εορτασμού των εθνικών επετείων θεσμοθέτησαν κυρίως τα δικτατορικά καθεστώτα διότι διαμέσου αυτών μπορούσαν να επικοινωνήσουν και να καλλιεργήσουν άμεσα την ιδεολογία τους στις πλατιές μάζες του κόσμου. Όσον αφορά την ελληνική περίπτωση την περίοδο της μεταξικής διακυβέρνησης βάσει πρωτοκόλλων καθιερώθηκαν θεσμικά οι εθνικές σχολικές γιορτές στοχεύοντας στην ενιατική προβολή της ομοιογένειας του ελληνικού έθνους.

Ως εκ τούτου η οποιαδήποτε καλλιτεχνική έκφραση μέσα στο σχολείο απέκτησε λειτουργικό χαρακτήρα αφού διαχρονικά εξυπηρετεί την επίσημη ιδεολογική κατεύθυνση του εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Η 25^η Μαρτίου αποτελεί την πρώτη εθνική επέτειο και συνέπεσε με την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Ως εκ τούτου μέχρι τον δεύτερο

παγκόσμιο πόλεμο αποτελεί εθνική επέτειο η οποία αφορά κυρίως την «παλιά» Ελλάδα. Με το τέλος του πολέμου το σύγχρονο ελληνικό κράτος θεσμοθετεί την πρώτη του κοινή εθνική επέτειο, αυτή της 28^{ης} Οκτωβρίου, στοχεύοντας στην εθνικοποίηση της εμπειρίας του πολέμου. Αυτός ο πόλεμος λειτούργησε ενοποιητικά για τους Έλληνες, αφού σ' αυτόν για πρώτη φορά πολέμησαν όλοι μαζί για μια πατρίδα με κοινά σύνορα.

Αντιθέτως η θεσμοθέτηση της Γιορτής του Πολυτεχνείου από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το 1981 ήταν μια προσπάθεια θεσμικής διαχείρισης πολύ πρόσφατων ιστορικών γεγονότων τα οποία όμως είχαν χαρακτήρα εμφύλιας σύγκρουσης. Η ιδιαιτερότητα της επετείου αυτής σε αντίθεση με τις εθνικές επετείες είναι πως τιμά τη μνήμη ανθρώπων που δολοφονήθηκαν από συμπολίτες τους στρατιωτικούς και αστυνομικούς. Οι εθνικές επέτειοι τιμούν τη μνήμη ανθρώπων που αγωνίστηκαν για να προστατέψουν τη χώρα, το έθνος και κατ' επέκταση τους συμπολίτες τους από κάποιον ξένο εισβολέα. Η περίπτωση του Πολυτεχνείου δεν ακολουθεί αυτό το ιδεολογικό μοτίβο, ως εκ τούτου στην εργασία μας αποτελεί ξεχωριστό κεφάλαιο διαχωρισμένο από αυτό που αφορά τις εθνικές επετείες.

Διαχρονικά η μουσική εξυπηρετούσε τις ιδεολογικές και αισθητικές επιταγές των πρωτοκόλλων που προέβλεπαν με κάθε λεπτομέρεια τον τρόπο διεξαγωγής των εορτασμών. Η στρατιωτική πειθαρχία με την οποία εορτάζονταν οι εθνικές επέτειοι καλλιέργησε μια μουσική αισθητική μιλιταριστικού χαρακτήρα. Τα εμβατήρια ιστορικά αποτελούν τον κορμό του μουσικού ρεπερτορίου το οποίο επιβιώνει σχεδόν απaráλλακτο μέχρι σήμερα σε όλους τους εθνικούς εορτασμούς.

Στο πλαίσιο της ρομαντικής ιδεολογίας βάσει της οποίας ανοικοδομήθηκε η ιδέα του έθνους κράτους η «παραδοσιακή – δημοτική» μουσική αποτελεί θεμέλιο λίθο της ενότητας του λαού. Ως εκ τούτου η μουσική αυτή αποτέλεσε διαχρονικά πυλώνας της εθνικής και ηθικής διαπαιδαγώγησης των μαθητών. Έτσι κατά τον εορτασμό των

εθνικών επετείων και διαμέσου της μουσικής συνυπάρχουν και ταυτίζονται το «παραδοσιακό» με το «εθνικό» στοιχείο.

Η μουσική και τα τραγούδια που ακούγονται στην επέτειο της Γιορτής του Πολυτεχνείου αν και σε πολλές περιπτώσεις έχουν εμβληματικό χαρακτήρα (π.χ. *Τα τραγούδια του αγώνα* του Θεοδωράκη), εκφράζουν την απαλλαγή της κοινωνίας από το καταπιεστικό και φασιστικό καθεστώς της δικτατορίας των Συνταγματαρχών. Μουσικά έργα που φιμώθηκαν από την λογοκρισία της χούντας και άλλα που εξέφρασαν την πολιτικοποιημένη προς τα Αριστερά Μεταπολιτευτική περίοδο νομιμοποιήθηκαν μέσω των σχολικών γιορτών και αποτελούν μέχρι σήμερα αναπόσπαστο κομμάτι του εορτασμού των γεγονότων του Πολυτεχνείου.

Δείγμα της έρευνάς μας αποτέλεσαν τα δημοτικά σχολεία του Δήμου Καβάλας. Με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου συλλέξαμε το μουσικό ρεπερτόριο το οποίο εκτελέστηκε στις εθνικές επετείους της 28^{ης} Οκτωβρίου, 25^{ης} Μαρτίου και της Γιορτής του Πολυτεχνείου κατά το σχολικό έτος 2015 – 16. Τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν από τους εκπαιδευτικούς που επιμελήθηκαν τη μουσική επένδυση των σχολικών εκδηλώσεων. Στο ερωτηματολόγιο περιέχονταν και ερωτήσεις σχετικές με την σχέση που μπορεί να έχουν τα τραγούδια και η μουσική με την εθνική ιστορία, την ιστορική συνείδηση, τη μνήμη και το παρελθόν. Επίσης ζητήσαμε την εκτίμηση των εκπαιδευτικών σχετικά με το κατά πόσο το εν λόγω ρεπερτόριο ενισχύει το εθνικό φρόνημα των μαθητών και σε πιο βαθμό επιτυγχάνεται εθνική και πολιτική διαπαιδαγώγηση διαμέσου αυτού.

Το ερωτηματολόγιο ολοκληρώθηκε με ερωτήσεις σχετικές με την ανταπόκριση των μαθητών στη διοργάνωση των σχετικών σχολικών εκδηλώσεων. Δόθηκε βαρύτητα στο κατά πόσο η διαδικασία αυτή ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα και τη μουσικότητα των μαθητών.

1. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΕΘΝΟΣ ΚΡΑΤΟΣ

Ένα από τα βασικά αναλυτικά εργαλεία των ερευνητών της θεσμικής εκπαίδευσης είναι η κοινωνική – ανθρωπολογική και ιστορική προσέγγιση του εθνικισμού. Θεωρητικοί αναφοράς του εν λόγω ζητήματος όπως ο Hobsbawm και ο Gellner διατείνονται πως το έθνος αποτελεί μια ιδεολογική επινόηση ή μια «φαντασιακή κοινότητα». Ο Anderson συμπληρώνοντας την παραπάνω θεώρηση προσθέτει πως σ' αυτήν τη «φαντασιακή κοινότητα» ένα πλήθος ανθρώπων νιώθει πως ανήκει¹.

Ωστόσο ο εθνικισμός σε καμιά περίπτωση δεν αποτελεί μόνο μια θεωρητική κατασκευή ή μια ομαδική «φαντασίωση». Αποκτά πραγματική υπόσταση όταν βρίσκει εφαρμογή σε επιμέρους δομές και λειτουργίες του κάθε έθνους κράτους². Μια τέτοια δομή είναι και η θεσμική υποχρεωτική εκπαίδευση. Το σχολείο είναι μια δομή που σχεδιάστηκε

¹ Πρβλ. Μπονίδης Κυριάκος, Όψεις εθνοκεντρισμού στη σχολική ζωή της ελληνικής εκπαίδευσης: Οι εθνικές επέτειοι της 28^{ης} Οκτωβρίου και της 25^{ης} Μαρτίου, *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 134, 2004, σ. 69 - 70.

² Αυτό που σήμερα ονομάζουμε σύγχρονο κράτος πήρε το οριστικό του σχήμα την εποχή των Γαλλικών επαναστάσεων... Οριζόταν ως μια (κατά προτίμηση συνεχής και αδιάσπαστη) επικράτεια της οποίας τους κατοίκους διοικούσε, και η οποία χωριζόταν σε σαφώς διακρινόμενα σύνορα ή όρια από άλλες όμοιες επικράτειες... Συνοψίζοντας, το κράτος κυβερνούσε έναν ιδανικά καθοριζόμενο «λαό» και το έπραττε αυτό ως ανώτατος εθνικός παράγοντας εξουσίας επί του εδάφους του ενώ οι αντιπρόσωποι του όλο και περισσότερο εμπλέκονταν στη ζωή ακόμη και του ταπεινότερου κατοίκου του τελευταίου χωριού της επικράτειας του... Κατά τη διάρκεια του δεκάτου ενάτου αιώνα αυτές οι επεμβάσεις έγιναν τόσο καθολικές και τόσο συνηθισμένες στα «σύγχρονα» κράτη ώστε αν κάθε πολίτης ερχόταν σε επαφή με κάποιον αντιπρόσωπο του κράτους, χωροφύλακα, αστυνομικό ή τελικά μέσω του δασκάλου. Το κράτος διατηρούσε μητρώα για τον καθένα μέσα από τις τακτικές περιοδικές απογραφές ή μέσω της πρωτοβάθμιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Βλ. Ε. Hobsbawm, *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα μύθος και πραγματικότητα*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994, σ. 117.

στο πλαίσιο λειτουργίας των σύγχρονων εθνών κρατών³. Ως εκ τούτου αποτελεί οργανικό κομμάτι τους ταυτοχρόνως και μηχανισμό κατασκευής εθνικής συνείδησης. Η λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος κάθε έθνους - κράτους υπήρξε καθοριστική για την εδραίωση του ίδιου του έθνους - κράτους⁴. Ο Μπονίδης γύρω από το ζήτημα αυτό αναφέρει τα εξής:

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος έχει υπάρξει ιδιαίτερα σημαντικός [...] στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας των εκπαιδευομένων· έχει συμβάλει μεταξύ άλλων, στη διάδοση και καθολική χρήση της εθνικής γλώσσας του έθνους – κράτους, στη διάδοση της υψηλής κουλτούρας, στην επεξεργασία ενός κοινού παρελθόντος, στην οικειοποίηση των εθνικών συμβόλων και τη συμμετοχή σε τελετουργικά μύησης στην εθνική ομάδα⁵.

Γίνεται αντιληπτό πως το σχολείο δεν αποτελεί απλά έναν θεσμό μετάδοσης χρήσιμων γνώσεων για τις νεότερες γενιές αλλά έναν μηχανισμό του σύγχρονου έθνους – κράτους για τη συγκρότηση, εδραίωση και αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας. Στη διαδικασία αυτή συμβάλουν οι τελετές, τα σύμβολα, οι εθνικές επέτειοι, συμβολικές χρονολογίες και η γλώσσα. Η συμβολή της γλώσσας είναι καθοριστικής

³ Ο Νίκος Δερμετζής τοποθετείται ξεκάθαρα και αναφέρει πως το εκπαιδευτικό σύστημα μαζί με το εμπόριο, την υποχρεωτική στράτευση και την γραφειοκρατικοποίηση του φορολογικού συστήματος αποτελούν βασικές θεσμικές προϋποθέσεις γένεσης και διάδοσης του εθνικισμού στην Ευρώπη. Βλ. Δερμετζής Νίκος, *Ο εθνικισμός ως ιδεολογία*, στο: Πρακτικά επιστημονικού συμποσίου, *Έθνος, κράτος και εθνικισμός*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1995, σ. 77 – 78.

⁴ Gellner Ernest, *Έθνη και Εθνικισμός*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

⁵ Μπονίδης, ο.π. σ. 70.

σημασίας αφού είναι κατεξοχήν αποδεικτικό στοιχείο πολιτισμικής ομοιογένειας⁶.

Το ζήτημα της γλώσσας είναι καίριας σημασίας για την δόμηση της εθνικής συνείδησης στα έθνη – κράτη. Οι εθνικές γλώσσες, τις οποίες ο Hobsbawm χαρακτηρίζει ως «κατασκευές κυμαινόμενης, αλλά συχνά βραχείας ηλικίας» και οι οποίες είναι αυτές που διδάσκονται στο σχολείο, μεταφορικά αποτελούν «μητρικές γλώσσες»⁷. Ωστόσο η διδασκαλία τους είναι απαραίτητη για τη δημιουργία κοινής εθνικής συνείδησης στους πολίτες του κάθε έθνους κράτους. Πρόσφατες μελέτες υποστηρίζουν πως η γλώσσα κατέχει κεντρική θέση ως φορέας ή ως μέσον διαμόρφωσης εθνικής ενότητας⁸.

Ο μόνος τρόπος με τον οποίο μια εθνική γλώσσα θα μπορέσει να αφομοιωθεί ως τέτοια στη συνείδηση των πολιτών είναι το σχολείο.

[...] Οι βασικές εθνικές γλώσσες προφορικές ή γραπτές δεν μπορούν να εμφανιστούν ως εθνικές πριν από την τυπογραφία τη μαζική φιλολογία και συνεπώς τη μαζική σχολική εκπαίδευση [...] Οι δύο μεγάλοι θεσμοί της μαζικής εκπαίδευσης, το δημοτικό σχολείο και ο στρατός έφεραν κάποια γνώση από την επίσημη γλώσσα μέσα σε κάθε σπίτι.⁹

Η κρατική εκπαίδευση αποτελεί τον μηχανισμό που μετασχηματίζει τους ανθρώπους σε πολίτες μιας συγκεκριμένης χώρας. Έτσι μόλις περάσουν από αυτήν την εκπαιδευτική διαδικασία αποτελούν

⁶ Φραγκουδάκη Άννα, Δραγώνα Θάλεια (επιμ.), *Τι ειπ' η πατρίδα μας;*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 13, 15.

⁷Ibid, σ. 23.

⁸ Σελλά – Μάζη Ελένη, *Διγλωσσία και κοινωνία. Η Κοινωνιογλωσσολογική Πλευρά της Διγλωσσίας. Η ελληνική πραγματικότητα*, Προσκήνιο, Αθήνα 2001, σ. 116.

⁹ Hobsbawm (1994) ο.π. σ. 23, 163.

ένα κοινό πολιτών το οποίο εύκολα συμμετέχει ως αδιαίρετο σύνολο σε δημόσιες γιορτές, τελετές και λοιπές άλλες κρατικές δραστηριότητες¹⁰.

Στα σύγχρονα κράτη το σχολείο αποτελεί έναν από τους βασικούς μηχανισμούς πολιτισμικής ομογενοποίησης. Το σημερινό σχολείο είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης των εθνών – κρατών τα τελευταία διακόσια χρόνια. Η υποχρεωτική εκπαίδευση, κεντρικά σχεδιασμένη, διαχρονικά υπήρξε ένας βασικός μηχανισμός του έθνους – κράτους που στόχευε εξίσου στην μετάδοση γνώσεων και στην καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας. Η λειτουργία του σχολείου στο σύγχρονο έθνος – κράτος εγγυάται την συγκρότηση, εδραίωση και αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας. Ο στόχος του αυτός επιτυγχάνεται τόσο μέσω της διδασκαλίας γνωστικών αντικειμένων όπως η ιστορία, η γλώσσα και η γεωγραφία όσο και μέσω άλλων ενδοσχολικών δραστηριοτήτων όπως οι σχολικές γιορτές και οι επετείαι. Πράγματι η έννοια του έθνους κράτους αφομοιώνεται από τους μαθητές όχι μόνο μέσα από τον εθνοκεντρικό εκπαιδευτικό λόγο των σχολικών εγχειριδίων αλλά και μέσω καθημερινών εκπαιδευτικών πρακτικών όπως την διοργάνωση γιορτών προς τιμήν των διαφόρων εθνικών επετείων οι οποίοι συνοδεύονται και από την αντίστοιχη εθνοκεντρική διακόσμηση του σχολικού περιβάλλοντός¹¹.

Η τοποθέτηση της Αβδελά¹², αναφέρεται στην αναπλαισίωση του «κειμένου» της εθνικής διαπαιδαγώγησης, Αυτή η διαπαιδαγώγηση σε συνδυασμό με την πειθαρχεία που εφαρμόζεται στο σχολείο βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με το πρότυπο του ανθρώπου – πολίτη που επιδιώκει να διαμορφώσει ο σχολικός μηχανισμός, ταυτίζεται πλήρως με το λόγο του

¹⁰ Hobsbawm Eric, Μαζική Παραγωγή Παραδόσεων: Ευρώπη 1870 – 1914, στο: Hobsbawm Eric – Ranger Terence (επιμ.), *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004, σ. 298.

¹¹ Αβδελά Έφη (α), Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο: «εμείς» και οι «άλλοι», στο: Φραγκουδάκη Άννα, Δραγώνα Θάλεια (επιμ.), *Τι ειπ' η παιρίδα μας;*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 30 – 31, 44.

¹² *Ibidem*.

Hobsbawm που διατείνεται ότι η κρατική εκπαίδευση διαμορφώνει τους μελλοντικούς πολίτες του έθνους – κράτους.

Ανάγοντας το ζήτημα της εθνικής διαπαιδαγώγησης στην ελληνική περίπτωση δυο βασικές παράμετροι εντοπίζονται και την διαμορφώνουν διαχρονικά. Η πρώτη αφορά στην προαναφερθείσα σχολική πειθαρχία η οποία στην ελληνική πραγματικότητα έχει τις ρίζες της στην κατά τ' άλλα ήδη ξεπερασμένη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τις καπιταλιστικές μητροπόλεις Ερβαρτιανή παιδαγωγική μέθοδο¹³. Αν και η μέθοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από τον Δελμούζο πριν από 70 χρόνια «σιδερένια φορεσία για τον δάσκαλο» διότι προέβλεπε σωφρονιστική λειτουργία της αγωγής, αυταρχισμό, στρατιωτική πειθαρχία, ηθικισμό, διδακτισμό, νοησιарχία, τυπολατρία, σχολαστικισμό, δασκαλοκεντρισμό κ.λπ, αποτελεί την κρατική παιδαγωγική μέθοδο στην Ελλάδα όλες τις τελευταίες δεκαετίες¹⁴.

Η δεύτερη παράμετρος είναι ο λόγος περί εθνικής ταυτότητας ο οποίος εκφράζεται καλύτερα από οπουδήποτε αλλού στο σχολικό σύστημα. Το περιεχόμενο του λόγου αυτού διαμορφώνεται από δυο επιμέρους παραμέτρους, τον «χρόνο» και την «ιστορία».

Όσον αφορά την πρώτη παράμετρο η Αβδελά εντοπίζει μια εγγενή αμφισημία ως προς το χρόνο, συγκεκριμένα:

¹³ Ο Johann Friedrich Herbart υπήρξε καθηγητής φιλοσοφίας και παιδαγωγικής στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ασχολήθηκε με την αγωγή του ανθρώπου και το όνομά του ταυτίστηκε με την εκπαίδευση και τη διδασκαλία. Βάσει της θεώρησής του η Παιδαγωγική αποτελεί σύνολο από αλήθειες καλά και μεθοδικά συνδεδεμένες μεταξύ τους. Βλ. Βελισσάριος Ανδρέας, *Η επίδραση της ερβαρτιανής παιδαγωγικής και των εκπροσώπων της στη διαμόρφωση των παιδαγωγικών ρευμάτων και της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ελληνική εκπαίδευση κατά την περίοδο 1877-1909*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών/ Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πάτρα 2007, σ. 85 – 86.

¹⁴ Μπουζάκης Σήφης, *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821 – 1998)*, Gutenberg, Αθήνα 2002, σ. 35.

[...] Εντοπίζεται (η αμφισημία) στο ότι ταλαντεύονται ταυτόχρονα ανάμεσα στην αναγνώριση της νεωτερικότητας και της ιστορικότητάς του (ως προς τη συγκρότηση των εθνών κρατών) και στην επίκληση του αρχέγονου παρελθόντος του, που καλείται να τεκμηριώσει τη συνεχή παρουσία του στο χρόνο και το χώρο.¹⁵

Είναι γεγονός πως ο λόγος που διατυπώνεται από το σχολείο, είτε αυτό γίνεται μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια, είτε μέσα από τις διάφορες σχολικές εκδηλώσεις για τις εθνικές επετείους (όπου διαβάζονται πανηγυρικοί λόγοι, ποιήματα, πεζά κείμενα, τραγουδιούνται τραγούδια και ερμηνεύονται θεατρικά κείμενα), προωθούν την ιδέα της κοινής καταγωγής και του κοινού παρελθόντος του έθνους¹⁶.

Βάσει της ανάλυσης της Αβδελά στα σχολικά βιβλία της ιστορίας, της γεωγραφίας και της γλώσσας προκύπτει πως μέσα από αυτά καλλιεργείται και προωθείται μια συνεκτική και επαναλαμβανόμενη εικόνα του εθνικού «εαυτού» η οποία αποτελεί και μέτρο για τον προσδιορισμό των διαφόρων εθνικών άλλων¹⁷. Επίσης αναδεικνύεται η εικόνα ενός εξιδανικευμένου παρελθόντος, ενός αμήχανου παρόντος και ενός αβέβαιου και φοβικού μέλλοντος. Ο εθνικός εαυτός, λέει η Αβδελά, πως ορίζεται ως ανώτερος μέσα από την αδιάσπαστη συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού από την αρχαιότητα ως σήμερα. Το ελληνικό σχολείο κάνει αντιληπτό το έθνος ως «φυσική», ενιαία, διαχρονική και αναλλοίωτη οντότητα, που κινείται σε έναν «άχρονο χρόνο», και όχι προϊόν της ιστορίας¹⁸.

¹⁵ Αβδελά Έφη (β), Χρόνος, ιστορία και εθνική ταυτότητα στο ελληνικό σχολείο, στο: Φραγκουδάκη Άννα, Δραγώνα Θάλεια (επιμ.), *Τι ειν' η πατρίδα μας;*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 52.

¹⁶ Μπονίδης ο.π. σ. 72 – 76.

¹⁷ Αβδελά (β), ο.π. σ. 55.

¹⁸ Ibid, σ. 55, 59.

Η παρούσα εργασία ερευνώντας το ζήτημα των σχολικών εορτών των εθνικών επετείων και ειδικότερα το ζήτημα της μουσικής και των τραγουδιών τα οποία χρησιμοποιούνται από τους υπεύθυνους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι επιφορτίζονται με την αρμοδιότητα της διοργάνωσης των εκδηλώσεων αυτών, είναι επιβεβλημένο να προσεγγίσει την εθνική σχολική γιορτή ως οργανικό κομμάτι της επίσημης εθνικής εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου πρέπει να καταστεί σαφές πως μια οποιαδήποτε σχολική εκδήλωση υφίσταται και διαμορφώνεται στο γενικότερο πλαίσιο λειτουργίας του ελληνικού σχολείου.

2. ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ

2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ

Η θεωρητική θεμελίωση των εθνικών σχολικών γιορτών εντοπίζεται στην «εθνικιστική»¹⁹ παιδαγωγική του 19^{ου} αιώνα. Παιδαγωγοί όπως ο Wilhelm Rein θεώρησαν πως αυτή η σχολική πρακτική μπορεί να συνδράμει στην ανάπτυξη ισχυρής εθνικής συνείδησης και πατριωτισμού στους μαθητές και τις μαθήτριες ώστε να είναι έτοιμοι για την αυτοθυσία υπέρ της πατρίδας²⁰.

Αν και οι εθνικές σχολικές γιορτές και οι παρελάσεις φαίνεται να αποτελούν παρωχημένες πρακτικές διαμόρφωσης και ενίσχυσης της εθνικής συνείδησης, διατηρούνται ως τις μέρες μας με τον παραδοσιακά εθνικό – πολιτικό χαρακτήρα τους όπως διαφαίνεται από σχετικές έρευνες²¹.

Όσον αφορά στην ελληνική περίπτωση, οι εθνικές σχολικές γιορτές μαζί με τις παρελάσεις θεσμοθετήθηκαν επισήμως στο ελληνικό σχολείο κατά την περίοδο της Δικτατορίας του Μεταξά. Την περίοδο αυτή οι δομές και οι μηχανισμοί του εκπαιδευτικού συστήματος

¹⁹ Βάσει αυτής της παιδαγωγικής θεωρείται πως οι εθνικές σχολικές γιορτές μπορούν να συμβάλουν στην καλλιέργεια εθνικιστικών συναισθημάτων στους μαθητές. Βλ. Μπονίδης, ο.π. σ. 70.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Κανέλλα Στυλιανή, *Οι Τούρκοι στα κείμενα της εθνικής εορτής της 25^{ης} Μαρτίου: Έρευνα υπό το πρίσμα της Παιδαγωγικής της Ειρήνης*, διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/ Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 32 – 33.

προσαρμόστηκαν έτσι ώστε να εξυπηρετηθούν οι κοινωνικές ομάδες στις οποίες στηριζόταν και τις οποίες υπηρετούσε το καθεστώς²².

Ο Μεταξάς, ως υπουργός παιδείας, ελέγχει το παιδικό και το σχολικό θέατρο στοχεύοντας στην χειραγώγηση της νεολαίας τόσο στις ενδοσχολικές όσο και στις εξωσχολικές της δράσεις. Έτσι το δικτατορικό καθεστώς οργανώνει παρελάσεις στις οποίες συμμετέχουν οι μαθητές και οι μαθήτριες. Επίσης με αφορμή κυρίως την εθνική γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου, την επέτειο της 4^{ης} Αυγούστου αλλά και την θρησκευτική γιορτή των Τριών Ιεραρχών οργανώνει γιορτές με ομιλίες, θεατρικές παραστάσεις με έργα ιστορικοπατριωτικού χαρακτήρα. Δημιούργημα του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου υπήρξε και η (παρα)κρατική Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.) στις αρμοδιότητες της οποίας υπήρξε και η διοργάνωση παραστάσεων στους υπαίθριους χώρους των σχολείων τις οποίες όφειλαν να παρακολουθούν μαθητές και δάσκαλοι. Οι εκδηλώσεις της Ε.Ο.Ν. αποτελούσαν «κατήχηση» των ιδεωδών της 4^{ης} Αυγούστου. Επίσης τα ιδεώδη αυτά περιέχονταν και προωθούνταν από τις σχολικές γιορτές λόγω της υποχρεωτικής εμπλοκής της σ' αυτές²³.

2.2 ΚΑΛΛΙΕΡΓΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ «ΕΑΥΤΟ»

Οι σχολικές γιορτές αποτελούν προνομιακό πεδίο για τους ερευνητές που ασχολούνται με ζητήματα εθνοκεντρισμού στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα. Ο λόγος είναι πως οι σχολικές γιορτές αποτυπώνουν με τον πιο παραστατικό τρόπο το βαθμό εθνοκεντρισμού ενός εθνικού σχολικού συστήματος, αντανakλώντας τις αναπαραστάσεις με τις οποίες οι κοινωνίες αντιλαμβάνονται τα έθνη²⁴.

²² Δημαράς Αλέξης, «Εκπαίδευση 1922 – 1940. Οι νέες βενιζελικές μεταρρυθμίσεις», στο: Παναγιωτόπουλος Βασίλης (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770 – 2000* – Τόμος 7: *Ο Μεσοπόλεμος 1922 – 1940*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 210.

²³ Κανέλλα, ο. π. σ. 38 – 39.

²⁴ Γκόλια Παρασκευή, *Υμνώντας το έθνος. Ο ρόλος των σχολικών γιορτών στην εθνική και πολιτική διαπαιδαγώγηση (1924 – 2010)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 13.

Ο εορτασμός των εθνικών επετείων αποτελεί συμπλήρωμα της ιστορικής παιδείας των μαθητών²⁵. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω για τα σχολικά βιβλία της ιστορίας²⁶, έτσι ακριβώς και οι σχολικές γιορτές εστιάζουν σε αξίες, στάσεις πεποιθήσεις και στερεότυπα, καλλιεργούν και διαμορφώνουν αποτελεσματικά μια στερεοτυπική εικόνα του εθνικού «εαυτού» η οποία αποτελεί και μέτρο για τον προσδιορισμό των διαφόρων εθνικών «άλλων».

[...] Οι εκπαιδευτικές παραδόσεις αποδεικνύονται ιδιαίτερα ανθεκτικές και έτσι, ακόμη και σήμερα, το κλίμα που επικρατεί στις σχολικές επετείες φέρει ανεξίτηλο το στίγμα της μεταξικής αλλά και μετεμφυλιακής περιόδου, με μηνύματα θρησκοκλησίας και εθνικισμού, την ηρωοποίηση των «υπερανθρώπων» αγωνιστών, την αναπαραγωγή ανιστόρητων μύθων με χαρακτηριστικότερους το «Κρυφό Σχολείο», την «Έναρξη της Ελληνικής επανάστασης την 25^η Μαρτίου 1821 στην Αγία Λαύρα από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό» και φορμαλισμούς του τύπου « πανηγυρικός λόγος από τον διευθυντή του σχολείου...», «τραγούδι από τη χορωδία του σχολείου μας...», «δημοτικοί χοροί από τα κορίτσια/αγόρια...»[...]²⁷.

Οι σχολικές γιορτές δεν αποτελούν μόνο αναπαράσταση ενός «ιστορικού γεγονότος» μέσα στο οποίο αναδεικνύονται οι ταυτότητες και οι αξίες των εθνοτήτων, αλλά αποτελούν την πραγμάτωση ιδεολογικών κατευθύνσεων, οι οποίες συμφωνούν «με τις απόψεις των κυρίαρχων ιδεολογικών τάσεων που επικρατούν στις κοινωνικές δομές»²⁸.

²⁵ Στο ζήτημα αυτό η Γκόλια τονίζει πως το συμπλήρωμα αυτό της ιστορικής εκπαίδευσης των μαθητών μέσω των εθνικών γιορτών επιτυγχάνεται γιατί εστιάζουν σε «διαχρονικές» αξίες και «σύμβολα» ή γεγονότα, με τρόπο ώστε να τονιστεί η αξία, η σημασία και ο ρόλος τους στην κοινωνία. Ibid, σ. 14 – 15.

²⁶ Αβδελά (β), ο. π., σ. 55.

²⁷ Κανέλλα, ο. π. σ. 48.

²⁸ Γκόλια, ο.π. σ. 16.

Το παραπάνω εγχείρημα επιτυγχάνεται με τις γνωστές πρακτικές που όλοι βιώσαμε ως μαθητές στο ελληνικό σχολείο. Συγκεκριμένα μέσα από τις δραματοποιήσεις και τα θεατρικά σκέτς, τα ποιήματα, τα τραγούδια, την ανάλογη μουσική, τις εικαστικές παρεμβάσεις στο χώρο, τη χρήση συμβόλων όπως η σημαία, ο σταυρός, οι μορφές των ηρώων και ιερωμένων, οι τσολιάδες κτλ και τη διανομή σχετικών ρόλων θεατρικών έργων εθνικοπατριωτικού περιεχομένου. Τις παραπάνω πρακτικές συμπληρώνουν και άλλες δραστηριότητες εθιμοτυπικού χαρακτήρα που προβλέπονται διαχρονικά από τις σχετικές εγκυκλίους και τα προεδρικά διατάγματα²⁹, όπως η παρέλαση, ο εκκλησιασμός, η υποστολή της σημαίας κ.α. Ο στολισμός και η διακόσμηση του σχολικού χώρου, τα σύμβολα, οι επετειακοί πανηγυρικοί λόγοι, τα δρώμενα κατά την προετοιμασία ή κατά την τέλεσή τους αποτελούν στοιχεία που επηρεάζουν με έμμεσο, αλλά καταλυτικό τρόπο στην εθνική και πολιτική διαπαιδαγώγηση³⁰.

Οι παραπάνω πρακτικές συνδράμουν στην δόμηση της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας των μαθητών. Ένα τέτοιο εγχείρημα αποτελείται από δυο άξονες, οι οποίοι ορίζονται ως εξής από την Κανέλλα:

²⁹ Οι εκδηλώσεις για την επέτειο της εθνικής εορτής της 28^{ης} Οκτωβρίου πραγματοποιούνται στις 27 Οκτωβρίου, ημέρα κατά την οποία τιμάται η ελληνική σημαία και για την επέτειο της εθνικής εορτής της 25^{ης} Μαρτίου στις 24 του ίδιου μήνα. Σε περίπτωση που η 28^η Οκτωβρίου και η 25^η Μαρτίου είναι Κυριακή ή Δευτέρα, οι εκδηλώσεις γίνονται την προηγούμενη Παρασκευή. Τα σχολεία παίρνουν μέρος στις παρελάσεις και στο γενικό εορτασμό των εθνικών και τοπικών εορτών, σύμφωνα με το πρόγραμμα της Νομαρχίας ή της δημοτικής αρχής. Ο σημαιοφόρος με τη σημαία του σχολείου και οι παραστάτες παρίστανται στη δοξολογία. Κατά της κρίση του συλλόγου διδασκόντων και εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν την ημέρα αυτή μπορεί να γίνει εκκλησιασμός των μαθητών ή αντιπροσωπεία τους να πλαισιώνει το σημαιοφόρο και τους παραστάτες. Οι συνοδοί των μαθητών και οι υπεύθυνοι εκπ/κοί για τις παραπάνω εκδηλώσεις ορίζονται με απόφαση του συλλόγου διδασκόντων... Π. Δ. 201, ΦΕΚ 161, 13/07/1998 τ. Α, 2206 «Περί της οργάνωσης και λειτουργίας των Δημοτικών Σχολείων».

³⁰ Γκόλια, ο. π., σ. 14.

[...] πρώτα απ' όλα στην αποδοχή μιας μόνο αλήθειας, στην άκριτη αποδοχή οποιασδήποτε μορφής εξουσίας και στην καλλιέργεια ναρκοθετημένης κοινωνικής συνείδησης από την οποία απουσιάζει η θεώρηση κριτικού και χειραφετικού χαρακτήρα, και από την άλλη στη δημιουργία προκαταλήψεων, στερεοτύπων και ρατσιστικών συμπεριφορών, αφού συγκροτούν άμεσα και έμμεσα ένα «εθνικό εμείς», εντελώς ομοιογενές, στο οποίο θρησκευτικές, εθνοτικές, γλωσσικές ή οποιοσδήποτε άλλες διαφορές δεν αναγνωρίζονται, ή όταν γίνονται αντιληπτές, αντιμετωπίζονται αν όχι σαν απειλή για την εθνική συνοχή, τουλάχιστον με την ελάχιστη καχυποψία [...].³¹

Ως εκ τούτου οι Έλληνες («εμείς») αυτοπροσδιοριζόμαστε σε αντίθεση με τον «άλλο». Όπου «άλλος» σημαίνει εχθρός, απολίτιστος, βάρβαρος, τύραννος, κατακτητής κτλ. Στην περίπτωση της επετείου της 25^{ης} Μαρτίου ο Μπονίδης εντοπίζει πως στις αφηγήσεις και τα ποιήματα τα παραπάνω χαρακτηριστικά «φυσικοποιούνται» στην περίπτωση των Τούρκων αφού συνδέονται με δυσάρεστα ιστορικά γεγονότα για το εθνικό – συλλογικό υποκείμενο με αποτέλεσμα οι Τούρκοι («άλλοι») να παρουσιάζονται σχεδόν ως προαιώνιοι εχθροί των Ελλήνων.³²

2.3. «ΠΑΤΡΙΣ – ΘΡΗΣΚΕΙΑ – ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ»

Στόχος των παραπάνω είναι η προβολή της ιδέας του ελληνικού έθνους ενωμένου και αδιάσπαστου με απόλυτη ομοιογένεια και δεσμούς αίματος με τους ένδοξους προγόνους. Έτσι προβάλλεται η εικόνα του έθνους ως οικογένεια προστατευμένη από το θεϊκό – μεταφυσικό στοιχείο³³. Σε σχετική έρευνα ο Μπονίδης επιβεβαιώνει τον παραπάνω ισχυρισμό και συμπληρώνει πως έθνος και ορθοδοξία εμφανίζονται στις

³¹ Κανέλλα, ο. π., σ. 43.

³² Μπονίδης, ο. π., σ.78.

³³ Κανέλλα, ο. π., σ. 43.

γιορτές ως συγκοινωνούντα δοχεία, γεγονός που καταδεικνύει τη σχέση έθνους – κράτους και εκκλησίας:

[...] Θεός, Χριστός, Παναγία και άγιοι είναι φιλέλληνες, συνοδεύουν και προστατεύουν τον εθνικό «εαυτό» στη μάχη και αυτός τους το ανταποδίδει με προσευχές και ευχαριστίες [...] έτσι παρουσιάζεται ο στρατιώτης εθνικός «εαυτός» υπό τη σκέπη της Παναγίας, στη διακόσμηση έξι αιθουσών διδασκαλίας η εικόνα του Χριστού ή της Παναγίας είναι τοποθετημένες πάνω από τις μορφές των εθνικών προτύπων [...] σε εικόνα του Γενικού Επιτελείου Στρατού(!), η οποία διακοσμεί το διάδρομο Δημοτικού Σχολείου, η μορφή της Παναγίας, αφενός, είναι τοποθετημένη πάνω από την ελληνική σημαία, την Κύπρο και σύγχρονους έλληνες στρατιώτες και, αφετέρου, γέρνει το κεφάλι της και κοιτάζει προς της Ελλάδα [...] οι γιορτές αρχίζουν με την προσευχή και το «απολυτίκιο του Αγίου Δημητρίου» ή του «Ευαγγελισμού της Θεοτόκου» [...] στα κείμενα που παρουσιάζονται σημειώνεται ο ρόλος της θρησκείας και της εκκλησίας και η σχέση αυτών με το έθνος: Έτσι δηλώνεται ότι η εκκλησία «διέσωσε το έθνος στα μαύρα χρόνια της τουρκοκρατίας», γίνονται αναφορές σε ιερωμένους «αγωνιστές που πρόσφεραν στην πατρίδα»³⁴.

Ο ιστορικός λόγος που αναπαράγεται στις σχολικές γιορτές αντιπροσωπεύει την «επίσημη ιστορία»³⁵ και οι ποικίλες άλλες δραστηριότητες στο πλαίσιο των εν λόγω σχολικών διοργανώσεων στοχεύουν στην ιδεολογική χειραγώγηση των μαθητών και μαθητριών καλλιεργώντας τους το ιδεολόγημα «πατρίδα – θρησκεία – οικογένεια»

³⁴ Μπονίδης, ο. π., σ. 73 – 74.

³⁵ Το σύγχρονο ερευνητικό ενδιαφέρον για τα σχολικά εγχειρίδια έχει αποδομήσει το μοντέλο της παραδοσιακής ιστορικής αφήγησης, αποκαλύπτοντας τις σιωπές της ιστορίας, την τυπολογία της σιωπής ως «πρώτης μορφής αντι – ιστορίας». Συνεπικουρικά με την επίσημη ιστορία, η ιστορική γνώση προσλαμβάνεται μέσω των αναμνηστικών τελετών και των επετειακών λόγων και ανάλογα εγγράφεται στο ασυνείδητο των μαθητών/τριών, ώστε σε συνάρτηση με τα σχολικά εγχειρίδια να συγκροτούν ένα πεδίο σύγκρουσης της ιστορίας με την αντι – ιστορία. Σ' αυτό το ερευνητικό και επιστημολογικό πεδίο εντάσσονται οι σχολικές γιορτές και εθνικές επέτειοι, ως εθνικό πολιτισμικό υλικό... Γκόλια ο. π., σ. 15.

εθνικιστικής ιδεολογίας που κατασκευάστηκε στην εποχή της ρομαντικής ιστοριογραφίας του 19^{ου} αιώνα και εξυπηρετούσε στην συγκρότηση και εδραίωση των εθνών - κρατών³⁶.

2.4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Παραδοσιακά ο ρόλος του θεάτρου στο πλαίσιο λειτουργίας του σχολείου υπήρξε καθαρά «παιδαγωγικός» και «μορφωτικός». Διαχρονικά εξυπηρετούσε παιδαγωγικές και ιδεολογικές σκοπιμότητες με αποτέλεσμα να αναχθεί από πολιτιστική δημιουργία σε όργανο αγωγής των νέων. Το αξιακό τρίπτυχο «πατρίς – θρησκεία – οικογένεια» και τα ιδεώδη του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού που εκφράζονταν από την άρχουσα τάξη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τον Εμφύλιο βρήκαν το καλύτερο μέσο έκφρασής τους στο σχολικό θέατρο. Στο όνομα της παιδαγωγικής σκοπιμότητας, για χάρη της «μόρφωσης» των μαθητών, οι εκπαιδευτικοί έθεταν το θέατρο στην εξυπηρέτηση παιδαγωγικών στόχων, υπόλογοι για την κατάληξη του σε «επετειακό θέαμα» ενός εθνικο-πατριωτικού περιεχομένου, το οποίο άφηνε αδιάφορους του φυσικούς αποδέκτες του, τους μαθητές³⁷.

Γίνεται κατανοητό πως στο πλαίσιο του σχολείου, το θέατρο αλλά και γενικότερα οποιαδήποτε καλλιτεχνική έκφραση παραδοσιακά της επιβλήθηκε ένας λειτουργικού τύπου χαρακτήρας ο οποίος διαχρονικά εξυπηρετεί την επίσημη ιδεολογική κατεύθυνση του εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Ωστόσο θεματολογία των θεατρικών κειμένων που γράφονταν για τις σχολικές γιορτές στη δεκαετία του '50 και του '60 εξαντλούνταν στις εθνικές επετείους του 1821 και του 1940. Την εποχή εκείνη συντελείται εκδοτική έκρηξη στα βιβλία που αφορούσαν στις σχολικές γιορτές και το περιεχόμενό τους αντιστοιχούσε στο τρίπτυχο «πατρίς – θρησκεία – οικογένεια» και στο ιδεολόγημα του

³⁶ Κανέλλα, ο.π., σ 43.

³⁷ Γραμματάς Θόδωρος, *Το θέατρο στο σχολείο: μέθοδοι διδασκαλίας και εφαρμογής*, Διάδραση, Αθήνα 2011, σ. 14 – 15.

«ελληνοχριστιανικού πολιτισμού», στοχεύοντας να εξυπηρετήσουν τις καθιερωμένες θρησκευτικές και πατριωτικές σχολικές γιορτές³⁸.

Ο παιδαγωγός και ακαδημαϊκός Νικόλαος Εξαρχόπουλος (1874 – 1960), μαθητής του Wilhelm Rein αναγνωρίζει την επιρροή που μπορεί να ασκήσει το θέατρο και η μουσική στους μαθητές. Συγκεκριμένα:

[...]Παιδαγωγικός παράγων υψίστης σπουδαιότητας, συντελών προς πλουτισμόν της συνειδήσεως δι' ακριβών και ζωηρών γνώσεων, προς ηθικόν, θρησκευτικόν και εθνικόν φρονηματισμόν, προς άσκησιν πολλών νοητικών δεξιοτήτων και προς αναγνώρισιν και εξέλιξιν της καλλιτεχνικής ιδιοφυΐας³⁹.

Όσον αφορά για την διοργάνωση των εθνικών εορτών προτείνει να διδάσκονται οι μαθητές:

[...]Πλείονα άσματα, καταλλήλως εκλεγόμενα και ει δυνατόν τα διδασκόμενα να αντιπροσωπεύουσι σπουδαιότητας εορτάς και σχολικάς τελετάς και να ευρίσκη εν αυτοίς ο άνθρωπος έκφρασιν των διαφόρων

³⁸ Γραμματάς Θεόδωρος, Τζαμαργιάς Τάκης, *Πολιτιστικές εκδηλώσεις στο σχολείο. Πρωτοβάθμια – Δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, Διάδραση, Αθήνα 2011, σ. 27 – 28. Πρακτικές του παρελθόντος επιβιώνουν ακόμη και σήμερα. Περιγράφοντας το υλικό που συνέλεξε ο Μπονίδης από επαρχιακό Δημοτικό Σχολείο αναφέρει τα εξής: «...Έξι Έλληνες που υποδύονται ισάριθμους ήρωες του '21, το Ρήγα Φεραίο, τον Υψηλάντη, τον Κολοκοιτώνη, τον Αθανάσιο Διάκο, τον Κανάρη και τον ηγούμενο Γαβριήλ, δύο έλληνες μαθητές υποδοίονται «τα παλικάρια», δυο αλλοδαποί μαθητές, από την Αλβανία και την πρώην ΕΣΣΔ, που υποδύονται τους Τούρκους (!)... Ο λόγος του «σκετς» αυτού είναι συναισθηματικά και ιδεολογικά φορτισμένος και αντλεί κι αυτός από την επιχειρηματολογία του από τη ρομαντική ιστοριογραφία και λογοτεχνία. Η φόρτιση αυτή ενισχύεται από τη σκηνοθεσία, τα κοστούμια, τους συμβολισμούς και το παίξιμο των ρόλων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σκηνή κατά την οποία εμφανίζεται ο Αθανάσιος Διάκος: οι δυο αλλοδαποί μαθητές κρατώντας μια σούβλα (!), μεταφέρουν στη σκηνή τον αλυσοδεμένο και ματωμένο, αλλά αλύγιστο το γενναίο ήρωα, τον οποίο υποδύεται ο γιος του δασκάλου, χτυπώντας τον, ενώ στους διαλόγους γίνεται λόγος για ψήσιμο του στην αυθρακιά (!)». Μπονίδης, ο. π., σ. 79 – 80.

³⁹ Γκόλια, ο. π., 197 – 198.

συναισθημάτων, υπό των οποίων κατέχεται εις τας διαφόρους περιστάσεις του βίου⁴⁰.

Άλλοι συγγραφείς της εποχής τονίζουν την θετική επιρροή που μπορούν να ασκήσουν πάνω στους μαθητές τα «ωφέλιμα άσματα». Η Γκόλια στη σχετική μελέτη της μας παραθέτει σχετικά αποσπάσματα:

Για τη μεγαλόπρεπη διεξαγωγή της γιορτής οι μαθητές πρέπει «να ασκούνται και καταλλήλως και εγκαίρως εις το μάθημα της Ωδικής αλλά και οσάκις παρουσιασθή ευκαιρία, εις τα πατριωτικά άσματα». Παράλληλα, προτείνονται «τα εκκλησιαστικά άσματα και οι προσευχαί» ως κατάλληλα για εκμάθηση από τους μαθητές του δημοτικού σχολείου, καθώς «οι συνθέται των ασμάτων αυτών ενεφορούντο αγνού θρησκευτικού ενθουσιασμού και ακλονήτου πίστεως. Τα ποιήματα αυτών δεν είναι ψυχρά της διανοίας κατασκευάσματα αλλ' εικονίζουν την κατάστασιν της καρδίας αυτών, εξωτερικεύουσι τα πλημμυρούντα την ψυχήν αυτών συναισθήματα, την λύπην, και την χαράν αυτών, τα παθήματα, την αδυναμίαν, την μετάνοιαν, τας ελπίδας και τας προσδοκίας αυτών» και για το λόγο αυτό επιδρούν «με απaráμιλλον δύναμιν επί τας καρδίας και δονούσι τας λεπτοτάτας χορδάς των μαθητών». Είναι καθήκον του σχολείου να μεταδώσει στους μαθητές «τμήμα του θησαυρού τούτου και να καταστήση αυτόν αγαπητόν εις αυτούς»⁴¹.

Γίνεται φανερό πως η μουσική αλλά και οι τέχνες γενικότερα στο σχολικό πλαίσιο διέπονταν από έντονο διδακτισμό, υπακούοντας στις επιταγές μιας συντηρητικής, παμπαιδαγωγικής ιδεολογίας που τις έθετε στην υπηρεσία της πατρίδας και της θρησκείας.

Η παρούσα εργασία στοχεύει στην έρευνα της σημερινής πραγματικότητας. Ειδικότερα επικεντρώνεται στο ηχητικό υλικό

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

(τραγούδια – μουσική – ηχητικά ντοκουμέντα κτλ) το οποίο χρησιμοποιείται σήμερα στις σχολικές γιορτές. Ο λόγος που επικεντρώνεται σ' αυτό το υλικό είναι γιατί όλες οι σχετικές με τις σχολικές γιορτές μελέτες⁴² που εντοπίστηκαν, πλην κάποιων σποραδικών αναφορών, δεν επεξεργάζονται το μουσικό – ηχητικό υλικό. Κυρίως επικεντρώνονται σε εγκύκλιες διαταγές, πανηγυρικούς λόγους, προγράμματα γιορτών, ποιήματα, πεζά κείμενα, διακοσμητικό σχολικό υλικό (αφίσες, εικόνες σημαιοστολισμός), προφορικό λόγο επί σκηνής, τρόπο απαγγελίας κειμένων, θεατρικά κείμενα, ενδυματολογία κτλ.

Το τραγούδι και η μουσική είναι αναπόσπαστα κομμάτια κάθε γιορτής, πόσο μάλλον όταν οι γιορτές αυτές είναι εθνικού περιεχομένου, ιδεολογικά και πολιτικά φορτισμένες όπως στις περιπτώσεις των δύο εθνικών επετείων (28^{ης} Οκτωβρίου, 25^{ης} Μαρτίου) και της Γιορτής του Πολυτεχνείου⁴³.

⁴² Γκόλια, Μπονίδης, Κανέλλα, ο.π.

⁴³ Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως τα πρόσφατα εγχειρίδια διοργανώσεων σχολικών πολιτιστικών δραστηριοτήτων υιοθετώντας μια μορφή άρνησης κάθε αναφοράς σε θέματα που αφορούν την εθνική συνείδηση και προσπαθώντας να διαχωρίσουν τη θέση τους από τις εθνικές κορώνες του παρελθόντος μετονομάζουν τις εθνικές επετείους σε «Επετείους Ιστορικής Μνήμης» ή «Εθνικής Αυτογνωσίας» και τη Γιορτή του Πολυτεχνείου σε «Γιορτή Νεολαίας». Βλ. Γραμματάς – Τζαμαργιάς, ο. π. σ. 125, 181, 199, Γκόλια, ο.π., σ. 245.

3. ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ 25^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ

Από τη στιγμή που ιδρύεται το ελληνικό κράτος μπορούμε να μιλάμε για το ελληνικό σχολείο ως επίσημο εκπαιδευτικό φορέα. Ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρώτος κυβερνήτης της χώρας υπέδειξε ιδιαίτερη φροντίδα στην οργάνωση της θεσμικής εκπαίδευσης. Πίστευε πως ήταν επιτακτική η ανάγκη της οργάνωσης της παιδείας και γι' αυτό βρήκε λύσεις. Ο Καποδίστριας ήξερε πως η μόρφωση του ελληνικού λαού έπρεπε να χτιστεί πάνω σε γερά θεμέλια και ακρογωνιαίος λίθος ήταν η υποχρεωτική στοιχειώδης εκπαίδευση⁴⁴.

Την εποχή εκείνη στα λιγοστά σχολεία που λειτουργούν πιθανά κάποιες γιορτές λαμβάνουν χώρα. Κατά την Οθωνική περίοδο θεοπίζεται ο εορτασμός της πρώτης εθνικής γιορτής και λαμπρές εκδηλώσεις την πλαισιώνουν. Από το έτος 1838 γιορτάζεται επισήμως η 25^η Μαρτίου βάσει βασιλικού διατάγματος και *«κατά την κοινήν του έθνους ευχήν και κατά πρότασιν του επί των εκκλησιαστικών και της δημοσίας παιδείας γραμματέως της Επικρατείας»*⁴⁵.

Ωστόσο η 25^η Μαρτίου δεν γιορτάζεται στα σχολεία ως επίσημη σχολική γιορτή. Αυτό που συμβαίνει είναι να επιτρέπεται στους μαθητές των σχολείων να λαμβάνουν μέρος στις εκδηλώσεις που διοργανώνονται από την πολιτεία. Η εφημερίδα *«Ακρόπολις»* αναφέρει για τους εορτασμούς στις πόλεις της Λάρισας και την Κέρκυρας:

[...] Ο ενθουσιασμός ήτο έκτακτος, γραφικότητα δε διωργανίσθη λαμπαδοδρομία υπό των μαθητών, οίτινες εν ακρατήτω ενθουσιασμώ διέτρεχον τας οδούς της πόλεως [...]

⁴⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος 29: *Η ελληνική επανάσταση (Γ)*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. Παρούσης έκδοσης: Παραπολιτικά Εκδόσεις Α.Ε., Αθήνα 2015, σ. 177.

⁴⁵ Κανέλλα, ο.π., σ. 36.

Εν τω εκπαιδευτηρίω ο «Καποδίστριας» εν ω ωραίον είχε στηθή τρόπαιον, εθνική εψάλη υπό των μαθητών χορωδία, ως και τέσσερα εθνικά ποιήματα⁴⁶.

Το 1899 ο υπουργός Παιδείας της κυβέρνησης Θεοτόκη, Α. Ευταξίας εισηγείται και πετυχαίνει την ενεργή συμμετοχή όλων των σχολείων, δημόσιων και ιδιωτικών στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου. Η πρακτική αυτή στον εορτασμό υιοθετήθηκε και από τις επόμενες κυβερνήσεις. Το περιοδικό της εποχής «*Εθνική Αγωγή*» περιγράφει λεπτομερώς τον τότε τρόπο εορτασμού από τους μαθητές:

[...] Έκτοτε οι μαθηταί όλων των δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων λαμβάνουν μέρος εις την δοξολογίαν και ακούουν εκ στόματος ενός των διδασκάλων των τον πανηγυρικό της ημέρας, διακοσμούντες καταλλήλως προς τούτο το σχολείων των. Πόσο η ιδέα ήτο ευτυχής, αποδεικνύεται εξ αυτής της εφαρμογής της. Όλοι ανομολογούν ότι το χαρακτηριστικώτερον και γραφικώτερον της εθνικής εορτής είναι η παρέλασις των μαθητών δια των οδών περισσότερον δε ενθουσιασμόν μεταδίδουν εις τους μεγάλους τα πατριωτικά άσματα των παιδικών στομάτων την ημέραν εκείνην από τας παιάνας των στρατιωτικών μουσικών, τους καλπασιμούς των ιππέων και τα μεγαλόφωνα προστάγματα των χρυσοστόλιστων στρατηγών.⁴⁷

Σε σχέση με τις υπόλοιπες εθνικές επετείους η 25^η Μαρτίου έχει μεγαλύτερη εθνική και πανηγυρική σημασία στη Νότια Ελλάδα, απ' όπου άρχισε η Επανάσταση του 1821. Το 1947 ο υπουργός Εσωτερικών δήλωσε πως η 25^η Μαρτίου είναι ένας «λαϊκός, δημοτικός» εορτασμός. Αυτό σήμαινε πως ήταν ήδη ενσωματωμένος στην ελληνική λαϊκή κουλτούρα. Αποτελούσε κοινό έθιμο για τους Έλληνες της «Παλαιάς Ελλάδας» αλλά δεν ήταν ακόμα εξίσου δημοφιλής στη Μακεδονία. Λόγω του ότι ήταν κρατικά χρηματοδοτούμενος εορτασμός οργανωνόταν από

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

τους δημάρχους. Ωστόσο στη Μακεδονία η διοργάνωση του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου ήταν αρμοδιότητα των νομαρχών, πράγμα που υποδηλώνει ότι δεν είχε αποκτήσει ακόμα «δημοτικό χαρακτήρα»⁴⁸.

Ήδη από τα χρόνια διακυβέρνησης Μεταξά εγκαινιάστηκε η «παράδοση των θεσμοθετημένων εθνικών εορτασμών. Τα πρωτόκολλα που εξέδιδαν οι κυβερνήσεις καθόριζαν και συγκροτούσαν τις δραστηριότητες. Το Βασιλικό Διάταγμα 791 (6 Μαρτίου 1939) όριζε ρητά το πρωτόκολλο των τελετών: Οι μαθητές έπρεπε να παρακολουθούν την θεία λειτουργία, τα σχολεία να διακοσμούνται με σημαίες, να εκφωνούνται πατριωτικοί λόγοι, να πραγματοποιούνται παρελάσεις, να παρουσιάζονται παραδοσιακοί χοροί, να οργανώνονται λαμπαδηδρομίες, ενώ οι τοπικοί αξιωματούχοι όφειλαν να δίνουν αναφορά στους προϊσταμένους τους για την επιτυχία των εκδηλώσεων»⁴⁹.

3.2 Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ 28^{ης} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

Με Βασιλικό Διάταγμα τον Οκτώβριο του 1944 ορίζεται η 28^η Οκτωβρίου ημέρα εορτασμού:

Η εικοστή ογδόη Οκτωβρίου επέτειος της Αντιστάσεως του Έθνους εις την Ιταλικήν Επίθεσιν και της συμμετοχής του εις το Συμμαχικόν μέτωπον της Ελευθερίας, ορίζεται ως ημέρα Εθνικού Εορτασμού⁵⁰.

Ο πόλεμος είχε αρχίσει λίγα χρόνια πριν και τραυμάτισε το έθνος – κράτος το οποίο δεν κατόρθωσε να υπερασπιστεί τους πολίτες του και να προστατεύσει τη ζωή τους. Η Ελλάδα πλέον είναι ελεύθερη από την ξένη κατοχή, ωστόσο είναι βαθιά διχασμένη. Οι εκδηλώσεις για την Ημέρα του

⁴⁸ Αναστασία Καρακασίδου, «Πρωτόκολλο και θέαμα: Εθνικοί εορτασμοί στη Βόρεια Ελλάδα», στο: Mark Mazower (επιμ.), *Μετά τον πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943 – 1960*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2003, σ. 246.

⁴⁹ Ibid, σ. 249

⁵⁰ Β.Δ./24.10.1944. τ. Α', 4 «Περί Εορτασμού της εικοστής ογδόης Οκτωβρίου».

«Όχι» αποτελούν έναν νέο επινοημένο εθνικό εορτασμό που στοχεύει στην υπενθύμιση και στην εξομάλυνση της πρότερης παραγμένης περιόδου.

Η περίοδος κατά την οποία θεσπίζεται ο θεσμός αυτός χαρακτηρίζεται από εντάσεις, κρίσεις και έντονο δικασμό σε κρατικό και κοινωνικό επίπεδο. Η Ημέρα του «Όχι» αποτελεί έναν τελετουργικό εορτασμό της εθνικής ενότητας ο οποίος θεσπίζεται λίγα χρόνια προτού ο δικασμός εξελιχθεί σε έναν αιματηρό εμφύλιο πόλεμο (1947 – 49)⁵¹.

Οι μεταπολεμικοί ηγέτες της χώρας με την θεσμοθέτηση του εορτασμού της 28^{ης} Οκτωβρίου επιδίωκαν την εθνικοποίηση της εμπειρίας του πολέμου και την δημιουργία μιας επίσημης μνήμης της σύγκρουσης. Ο εορτασμός αυτής της κοινής τραυματικής ανάμνησης βοήθησε στη διαδικασία της εθνικής ανασυγκρότησης. Με τον τρόπο αυτό η Ημέρα του «Όχι» αποτελεί εθνικό γεγονός το οποίο πρέπει να εορτάζεται εξίσου σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια.

[...]Εθνικά ή ιστορικά γεγονότα είναι τα ιστορικώς αποδεδειγμένα, εξόχως σημαντικά, ασκήσαντα αποφασιστική επίδρασιν εις την αισίαν έκβασιν των εθνικών αγώνων ή διακρινόμενα επί πνεύματι ασυνήθους πατριωτικής εξάρσεως ή αυτοθυσίας ή αποτελούντα εν γένει σταθμόν εν τη ιστορική εξελίξει και τω βίω του Έθνους [...]⁵²

Η Ελλάδα το 1945 ήταν ένα κράτος με νέο πρόσωπο και σύνορα που μόλις είχαν χαραχθεί. Για τους εορτασμούς της 28^{ης} Οκτωβρίου το υπουργείο Εσωτερικών είχε διαβιβάσει οδηγίες στις γενικές διευθύνσεις όλης της χώρας, στις νομαρχίες και στις περιφέρειες δηλαδή σε όλα τα διοικητικά κλιμάκια που είχαν διοριστεί από το κράτος⁵³.

⁵¹ Καρακασίδου, ο.π., σ. 245.

⁵² Α.Ν. 198/28.11.1967 Φ.Ε.Κ. 215 τ. Α. «Περί τρόπου καθιερώσεως και τελέσεως δημοσίων εορτών και τελέσεως δημοσίων εορτών και τελετών, και περί αντικαταστάσεως και καταργήσεως διατάξεων τινών του Α.Ν. 447/1937»

⁵³ Καρακασίδου, ο.π., σ. 246.

Όσοι οι εκδηλώσεις αυτές ήταν εξίσου σημαντικές και για τους συμμετέχοντες. Ο πρόσφατα ελευθερωμένος ελληνικός λαός είχε ανάγκη από εορτασμούς, διασκέδαση και συμμετοχή στην αναβίωση της εθνικής κοινότητας. Οι εορτασμοί αυτοί αποτέλεσαν μια γενικευμένη λαϊκή αντίδραση μετά το τέλος του πολέμου. Ως εκ τούτου το κρατικό σχέδιο της εθνικής αναγέννησης δεν μπορούμε να το θεωρήσουμε ως ένα άνωθεν πρόγραμμα χειραγώγησης αλλά και ως σχέδιο που ενσωμάτωνε τις επιθυμίες και προσδοκίες του ελληνικού λαού⁵⁴.

Η Καρακασίδου διατυπώνει σε σαφήνεια τον λόγο που ο εορτασμός της 28^{ης} Οκτωβρίου συνετέλεσε καθοριστικά στην εθνική ενότητα της μεταπολεμικής Ελλάδας:

[...]Ο εορτασμός της 28^{ης} Οκτωβρίου ήταν και εξακολουθεί να είναι μια επέτειος καθιερωμένη σε ολόκληρη την Ελλάδα η οποία μνημονεύει μια κρίσιμη εθνική «στιγμή»: την πρώτη φορά που η Μακεδονία, ως τμήμα του σύγχρονου ελληνικού έθνους-κράτους, μοιράστηκε το πεπρωμένο της Ελλάδας σε μια στιγμή ξένης εισβολής και κατοχής [...]⁵⁵.

Η καθιέρωση των εθνικών εορτασμών μετά τη γερμανική κατοχή βασίστηκε στις οδηγίες και τους νόμους της μεταξικής περιόδου. Συγκεκριμένα το 1947 το κράτος ενεργοποίησε τον μεταξικό νόμο του 1938 περί λατρείας της εθνικής σημαίας. Στις 9 Μαΐου 1947 εκδόθηκε βασιλικό διάταγμα που καθόριζε τον τρόπο διεξαγωγής των δημόσιων τελετών⁵⁶.

Σύμφωνα με οδηγία που αφορούσε στον πρώτο εορτασμό της Ημέρας του «Όχι» το 1945, οι ομιλητές έπρεπε να αναφερθούν στο ιστορικό γεγονός της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940 και να συμπεριλάβουν στα

⁵⁴ Ibid, σ. 245.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Φ.Ε.Κ. 98, 15 Μαΐου 1947.

σχολία τους χαρακτηριστικές περιγραφές των γεγονότων της ημέρας εκείνης⁵⁷

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ο διπλός χαρακτήρας τόσο της 28^{ης} Οκτωβρίου όσο και της 25^{ης} Μαρτίου. Διπλός, διότι ενσωματώνουν ταυτόχρονα τη λαϊκή και την ιερή τελετουργική πράξη. Η ταύτιση ελληνισμού και ορθοδοξίας είναι ένα ιδεολογικό μοτίβο που καλλιεργήθηκε κυρίως σε περιόδους στρατιωτικής δικτατορίας, τόσο στην περίοδο του Μεταξά όσο και στην περίοδο της χούντας των Συνταγματαρχών.

Ο ήχος από τις καμπάνες της εκκλησίας και οι δοξολογίες συμβάλουν καθοριστικά στην ατμόσφαιρα των εθνικών επετείων.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου, της Κατοχής και του Εμφυλίου το εκπαιδευτικό σύστημα βρίσκεται σε πλήρη διάλυση. Τις περιόδους αυτές τα σχολεία λειτουργούν κυρίως ως οργανισμοί πρόνοιας για τα παιδιά παρά ως κέντρα αγωγής και μόρφωσης⁵⁸.

⁵⁷ Καρακασίδου, ο.π., σ. 258.

⁵⁸ Κανέλλα, ο.π. σ. 39.

4. Η ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

Αν και η 17^η Νοεμβρίου πλέον αποτελεί μια πανελληνίας εμβέλειας γιορτή, δεν μπορεί να καταχωρηθεί ως «εθνική» επέτειος για λόγους τους οποίους θα παρουσιάσουμε στο παρών κεφάλαιο. Ως εκ τούτου δεν ήταν δυνατόν να συμπεριληφθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Τον Οκτώβριο του 1981, ένα μήνα μετά την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ το υπουργείο Παιδείας καθιέρωσε τη 17^η Νοεμβρίου ως ημέρα σχολικού εορτασμού της εξέγερσης του Πολυτεχνείου. Μέχρι τότε τα γεγονότα του Πολυτεχνείου τιμώνταν με κεντρικές πολιτικές εκδηλώσεις στο χώρο του Ε.Μ.Π. Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του εορτασμού ήταν «αντιφασιστικός», «αντιϊμπεριαλιστικός» αλλά και «αντικυβερνητικός». Επίσης μέχρι τη θεσμοθέτηση του εορτασμού το 1981 στα σχολεία δεν γινόταν καμία επίσημη αναφορά στο θέμα. Το αποτέλεσμα ήταν οι μαθητές να απέχουν απ' τα μαθήματα όταν η στάση των διευθυντών ήταν αρνητική απέναντι στο αίτημα των πρώτων για τον σχετικό εορτασμό⁵⁹.

Η ιδιαιτερότητα του εορτασμού της 17^{ης} Νοεμβρίου 1973 έναντι των εθνικών επετείων την εποχή που θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά ήταν πως αφενός αφορούσε μόνο τα σχολεία και αφετέρου στην περίπτωση των πανεπιστημίων οι εκδηλώσεις που ήταν ήδη θεσμοθετημένες είχαν κινηματικά χαρακτηριστικά (συντονισμός από συνδικαλιστικές και πολιτικές οργανώσεις, μαζικές συγκεντρώσεις, πορείες)⁶⁰.

Από τη στιγμή που θεσμοθετείται η 17^η Νοεμβρίου ως ημέρα σχολικού εορτασμού της εξέγερσης του Πολυτεχνείου τα σχολεία

⁵⁹ Κουρής Γιάννης, «Γιορτή του Πολυτεχνείου. Η εξέγερση ως σχολικός θεσμός», στο: Βασιλής Βαμβακάς – Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*, Επίκεντρο, Αθήνα 2014, σ. 79.

⁶⁰ Ibidem.

καλούνται να διαχειριστούν από την μία την ανάμνηση ενός γεγονότος του οποίου οι μνήμες ήταν πολύ νωπές και από την άλλη τη σχετική πολιτική μυθολογία όπως αυτή διαμορφώθηκε από την αποκατάσταση της δημοκρατίας και μετά.

Αν και ο εορτασμός της εξέγερσης του Πολυτεχνείου κατοχυρώνεται θεσμικά από το υπουργείο Παιδείας, παραμένει το γεγονός της δυσκολίας να διευκρινιστεί ο τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να εορταστεί από ένα σχολείο μια γενικευμένη σύγκρουση φοιτητών και πολιτών με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους, ακόμα και όταν αυτή αναφέρεται σε περίοδο άρσης της δημοκρατικής νομιμότητας⁶¹.

Ακόμα και μετά την πτώση της δικτατορίας οι κρατικοί κατασταλτικοί μηχανισμοί που έδρασαν στα γεγονότα του Πολυτεχνείου δεν υπέστησαν ουσιαστική κάθαρση με αποτέλεσμα στις εν λόγω κρατικές δομές (στρατός, αστυνομία) να υφίστανται τα ίδια άτομα πριν και μετά την μεταπολίτευση.

Το σχολείο αλλά και το κράτος γενικότερα καλείται να διαχειριστεί μια εσωτερική διαμάχη η οποία ενέχει ψήγματα εμφύλιας σύγκρουσης από τη στιγμή που στρατιωτικοί και αστυνομικοί ήταν οι δολοφόνοι εκείνων των οποίων τη μνήμη ήθελε να τιμήσει η συγκεκριμένη γιορτή. Στην προκειμένη περίπτωση ο «Άλλος» δεν ήταν ξένος ούτε κατακτητής αλλά ένας συμπατριώτης⁶².

Με τον εορτασμό της 17^{ης} Νοεμβρίου τίγονται θέματα σύγχρονης πολιτικής ιστορίας κάτι το οποίο ήταν πρωτόγνωρο για τα έως τότε σχολικά δεδομένα.

Το αποτέλεσμα ήταν να χρησιμοποιηθούν οι «παραδοσιακές» πρακτικές εορτασμού των εθνικών επετείων. Έτσι συλλέχθηκαν και δημιουργήθηκαν εκ νέου για τις καινούριες σχολικές ανάγκες ποιήματα

⁶¹ Ibid, σ. 80.

⁶² Ibidem.

αμφίβολης ποιότητας τα οποία σε συνδυασμό με αποσπάσματα καταξιωμένων ποιητών θα αποτελούσαν ένα ενδεικτικό σώμα κειμένων το οποίο πληροί τις προδιαγραφές ενός σχολικού εορτασμού. Από τη μεριά των διδασκόντων διαμορφώθηκαν καταλλήλως οι πανηγυρικοί λόγοι ώστε να γίνεται επιλεκτική αναφορά των γεγονότων⁶³.

⁶³ Ibidem.

5. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΕΝΔΥΣΗ

5.1 ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ

Η μουσική επένδυση των εθνικών επετείων διαχρονικά εξυπηρετούσε τις ιδεολογικές και αισθητικές κατευθύνσεις που όριζαν πρωτόκολλα που θεσπιζονταν από τους κρατικούς διοικητικούς μηχανισμούς. Όλες οι δραστηριότητες που προβλέπονταν απέδιδαν φόρο τιμής στους προγόνους και στην ιστορία του έθνους. Τα δημόσια κτίρια διακοσμούσαν με πορτρέτα εθνικών ηρώων, σημαιοστολίζονταν και φωταγωγούνταν σε όλη τη διάρκεια των εκδηλώσεων.

Κατά τον ίδιο τρόπο και η μουσική είναι πανταχού παρούσα στις εκδηλώσεις εορτασμού ηρωικών γεγονότων και εθνικών αγώνων συνεισφέροντας και αυτή στην ανύψωση της εθνικής υπερηφάνειας και του εθνικού γοήτρου. Στη σχετική μελέτη της η Καρακασίδου υπογραμμίζει την συμβολή της μουσικής στους εν λόγω εορτασμούς:

[...] Σε αρκετές αφηγήσεις των εορτασμών αυτών, είναι προφανής η πανταχού παρουσία της μουσικής. Στη Θεσσαλονίκη, οι μπάντες του στρατού και του δήμου διέσχιζαν την πόλη παινίζοντας θούρια και εμβατήρια. Ο Kertzer επισημαίνει ότι ο ρυθμός των εμβατηρίων ή οι ψαλμωδίες σε δημόσιες συναθροίσεις έχουν πολύ μεγαλύτερο αντίκτυπο στον ψυχισμό των συμμετεχόντων και των παρατηρητών απ' όσο οι σίχοι, η μελωδία ή η αρμονία[...]⁶⁴

Τα εμβατήρια που εκτελούνται ακόμη και σήμερα από τις στρατιωτικές μπάντες αποτελούν το «παραδοσιακό» ρεπερτόριο των εθνικών επετείων. Κομμάτια όπως το «Περνάει ο στρατός» ή «Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει» αποτελούν τον κορμό του ρεπερτορίου των εγκεκριμένων ελληνικών εμβατηρίων από το Γενικό Επιτελείο Στρατού.

⁶⁴ Καρακασίδου, ο.π., σ. 259

Οι παρτιτούρες αυτών των εγκεκριμένων εμβατηρίων μοιράζονται από τη Διεύθυνση Μουσικού στις μονάδες Στρατιωτικής Μουσικής. Ως επί το πλείστον οι δημιουργοί των κομματιών αυτών είναι αξιωματικοί του ελληνικού στρατού⁶⁵.

Πέραν των εμβατηρίων τα οποία προσδίδουν μια μιλιταριστική μουσική αισθητική στις εορταστικές εκδηλώσεις των εθνικών επετείων χρησιμοποιούνται και δημοτικά τραγούδια και μελωδίες. Γενικότερα ο ρόλος της «παράδοση» και ειδικότερα η αναπαραγωγή της στις εθνικές επετείους ορίζεται ως σημαντικό με σημαίνοντα την εκμάθηση δημοτικών τραγουδιών και χορών αλλά και εθνικών – πατριωτικών τραγουδιών⁶⁶.

Στο σχολικό πλαίσιο η «παραδοσιακή – δημοτική» μουσική αποτελεί κεντρικό πυλώνα της εθνικής και ηθικής διαπαιδαγώγησης των μαθητών. Συγκεκριμένα οι Επιθεωρητές υπογραμμίζουν πως:

[...] «μεγίστην σημασίαν, την οποίαν έχουν δι' εν έθνος οι εθνικοί λαϊκοί χοροί και τα τραγούδια», σκοπός των οποίων είναι «η εξάπλωση και διαφήμιση της ιδέας της ιστορικής συνέχειας της Ελλάδος και των Ελλήνων ως ενιαίας και αδιασπάστου φυλής» παράλληλα με «την αξιοποίησιν της λαϊκής τέχνης, των παραδόσεων και των καλλιτεχνικών επιτεύξεων της Νεωτέρας Ελλάδος»⁶⁷

Όσον αφορά την εκμάθηση δημοτικών τραγουδιών στις εγκυκλίους αναφέρονται τα εξής:

[...] οι μικροί μαθητές πρέπει να γνωρίσουν «τα μικρά αυτά αριστουργήματα», τα λόγια των οποίων είναι «υποδείγματα λυρισμού και ειδυλλιακής ποιήσεως, διότι τραγουδούν τα βουνά, τους κάμπους, τα δάση, τα ποτάμια και τις

⁶⁵ Παπαστεργιοπούλου Αλεξάνδρα, *Οι στρατιωτικές μπάντες στον Ελλαδικό χώρο και η μουσική δημιουργία*, Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας/ Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 20 – 31.

⁶⁶ Γκόλια, ο.π. σ. 270-271.

⁶⁷ Ibidem.

θάλασσες τις Ελλάδος» ενώ παράλληλα είναι «επικά, διότι εξυμνούν τη λεβεντιά, τους πόθους και τους αγώνες των Ηρώων μας». Τα παραπάνω σε συνδυασμό με τους «μεγαλοπρεπείς Βυζαντινούς θρησκευτικούς ύμνους και τα νεώτερα πατριωτικά εμβατήρια (ως ηχούσα κίνησις) θα συντελέσουν να τονωθεί το πατριωτικόν αίσθημα, θα δώσουν νέα ζωή και ενθουσιασμό στη σχολική ζωή»⁶⁸.

Γίνεται κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο στη μουσική επένδυση των σχολικών εορτασμών συνυπάρχουν αλλά και ταυτίζονται το «παραδοσιακό» με το «εθνικό» και το θρησκευτικό» στοιχείο. Ο ρόλος των τραγουδιών εν προκειμένω είναι παιδαγωγικός φρονηματικός και δίνει έμφαση στην συνέχεια του ελληνικού έθνους από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα:

[...] «παιδαγωγούν εθνικά και θρησκευτικά» και οι χοροί «εκτός του ότι ανταποκρίνονται στην έντονη κινητικότητα των μαθητών», παράλληλα «ασκούν μεγάλη επίδραση στο φρόνημά του» [...]. Οι επιθεωρητές προτείνουν να καταβληθεί από τους δασκάλους κάθε δυνατή προσπάθεια για την εκμάθηση «όσον το δυνατόν περισσότερων δημοτικών τραγουδιών», τα οποία «εις την υφήν και την μορφήν του είναι το ίδιον χαρά ζωής, η ουσία του είναι η αιώνια ζωή, λυτρωμένη από κάθε πρόσκαιρον και τυχαίον, δίνει διάρκειαν εις τα οράματα». Η ιδεαλιστική αυτή τάση, η οποία «εχαρακτήρισεν όλην την αρχαίαν σκέψιν και ποιήσιν και η οποία σφραγίζει και την δημοτικήν ποιήσιν μας, είναι εις το βάθος χαρά του ανθρώπου, δια το Εγώ του, χαρά δια την ύπαρξιν του με την ωραιότεραν και πλέον αγνήν συναισθηματικήν εκδήλωσιν του ελληνικού λαού και θα ευρίσκη πάντοτε ζωηράν απήχησιν εις τας καρδίας των Ελλήνων». Άλλωστε οι δέκτες/δάσκαλοι είναι αυτοί που αναλαμβάνουν τη μέριμνα «δια την διάσωσιν των λαϊκών

⁶⁸ Ibidem.

χορών και τραγουδιών, των αναφερομένων εις τας
διαφόρους εκδηλώσεις της ζωής ηρωισμοί, έθιμα κλπ»⁶⁹.

5.2 ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ

Η διερεύνηση της μουσικής και των τραγουδιών που συνοδεύουν τις εορταστικές εκδηλώσεις της επετείου της 17^{ης} Νοεμβρίου 1973 επιτάσσει μια γενικότερη ανάλυση της μουσικής δημιουργίας αλλά και των κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων των μεταπολιτευτικών χρόνων.

Η πρώτη περίοδος της μεταπολίτευσης χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτικοποίηση της κοινωνίας και ανάπτυξη αριστερών ή αντιδεξιών αντιλήψεων. Ωστόσο αυτές οι προοδευτικές προσδοκίες τα πρώτα χρόνια δεν βρίσκουν ανταπόκριση στο πολιτικό σκηνικό αφού την διακυβέρνηση του κράτους αναλαμβάνει η Νέα Δημοκρατία του Κωνσταντίνου Καραμανλή η οποία κουβαλάει τις πληγές της Δεξιάς των προηγούμενων χρόνων.⁷⁰

Παρολαυτά η απαλλαγή από το καταπιεστικό καθεστώς των Συνταγματαρχών εκφράστηκε μέσω της μουσικής την εποχή εκείνη. Πλέον ελεύθερα ο καθένας εξέφραζε μέσω των τραγουδιών που είχαν απαγορευτεί την χαρά απαλλαγής από το τυραννικό καθεστώς του παρελθόντος. Η ελευθερία αυτή οδήγησε σε μια πολιτιστική έκρηξη. Το “soundtrack” της εποχής ήταν τραγούδια γραμμένα από ανθρώπους της Αριστεράς. Ο Τσάμπρας αναφέρει: «Αμέσως μετά τη Μεταπολίτευση, το τραγούδι ζει μια περίοδο άκρατης πολιτικοποίησης και «προοδευτικών, αντιδεξιών συνδρόμων».⁷¹ Έργα που φιμώθηκαν από τη λογοκρισία της

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ηλιόπουλος Παναγιώτης, *Το πολιτικό τραγούδι την περίοδο 1960 – 1989: Η περίπτωση του Διονύση Σαββόπουλου*, Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Ηπείρου/ Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής, Άρτα 2014, σ. 41 – 42.

⁷¹ Τσάμπρας Γιώργος (α), «Το ελληνικό τραγούδι 1974 – 2000», στο: Βασιλίας Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 10^{ος} : *Η Ελλάδα της ομαλότητας, 1974 – 2000*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 259.

εθνικοφροσύνης και την φασίζουσα αισθητική της χούντας τώρα πια ελευθερώνονται και επικοινωνούν με το ευρύ κοινό. Τέτοια περίπτωση αποτελεί «Ο ήλιος ο πρώτος» του Γιάννη Μαρκόπουλου που κυκλοφόρησε το 1967 σε ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη. Συνθέτες όπως ο Θάνος Μικρούτσικος, ο Χρήστος Λεοντής και ο Μάνος Λοΐζος πρωτοστατούν μαζί με τον Θεοδωράκη και τον Μαρκόπουλο τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια. Η τέχνη τους όντας πολιτικοποιημένη συμβαδίζει απόλυτα με τις επιταγές της εποχής εκείνης και με την διάθεση του κόσμου. Ο κάθε συνθέτης από αυτούς αντλώντας το υλικό του και την τεχνοτροπία του από διαφορετικές παραδόσεις του τόπου (δημοτική παράδοση, αστικό λαϊκό τραγούδι κτλ) θα συνεργήσει στη δημιουργία συλλογικών βιωμάτων που πολιτικοποιούσαν την καλλιτεχνική πράξη⁷².

Αυτό που ξεχωρίζει μουσικά την εποχή εκείνη δεν είναι μόνο το πολιτικοποιημένο περιεχόμενο των τραγουδιών αλλά κυρίως η μαζική αποδοχή και έκφρασή τους από ένα κοινό που συμμετέχει ενεργά σ' αυτή την μουσική εμπειρία της Μεταπολίτευσης. Αυτό που συνδέει το τραγούδι με την πολιτική κινητοποίηση είναι οι μεγάλες συναυλίες που πραγματοποιήθηκαν αμέσως μετά την πτώση της χούντας. Αυτή η συναυλιακή εμπειρία με πολιτικό περιεχόμενο σε μεγάλους χώρους και ανοιχτούς χώρους θα φτάσει μέχρι τα μέσα του '80.

Οι συνθέτες της Μεταπολίτευσης (Θεοδωράκης, Μαρκόπουλος, Λεοντής) προσπαθούν να γνωρίσουν στις πολιτικοποιημένες μάζες την υψηλή ποίηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα συνεχιστεί η παράδοση της μελοποίησης μεγάλων Ελλήνων ποιητών (Ελύτης, Σεφέρης, Ρίτσος) που ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1960.

Λίγο αργότερα, την εποχή που η κυριαρχία του ΠΑΣΟΚ επικυρώνει την αριστερή ηγεμονία στο χώρο του πολιτισμού και της

⁷² Παναγιωτόπουλος Παναγής, «Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 10^{ος} : *Η Ελλάδα της ομαλότητας, 1974 – 2000*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 267.

παιδείας το εν λόγω ρεπερτόριο θα αποκτήσει τη θεσμική νομιμοποίηση της σχολικής γιορτής. Ως εκ τούτου προκύπτει το παράδοξο, τα νεανικά στρώματα που ως φοιτητές, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 στρέφονται στο χώρο της Δεξιάς είχαν διαπαιδαγωγηθεί με το μύθο του Πολυτεχνείου, το «Ακορντεόν» του Λοΐζου και τα εμβατήρια του αντιχουντικού Θεοδωράκη.⁷³

Η μουσική επένδυση της γιορτής του Πολυτεχνείου συνέβαλε στην εισαγωγή του πολιτικού τραγουδιού στο σχολείο. Τα τραγούδια που ακούγονταν στις πολιτικοποιημένες συναυλίες της Μεταπολίτευσης και είχαν τις ρίζες τους στη δεκαετία του 1960 με την κυβέρνηση της «Αλλαγής» γίνονται νόμιμη μουσική κουλτούρα και εισέρχονται στο σχολικό μουσικό ρεπερτόριο. Το ρεπερτόριο αποτελείται κυρίως από τραγούδια των Μίκη Θεοδωράκη, Μάνου Λοΐζου, Χρήστου Λεοντή, Γιάννη Μαρκόπουλου κ.α. Αν και τα τραγούδια αυτά αναφέρονται συχνά σε γεγονότα της δεκαετίας 1940-50 απαγορεύτηκαν από την χούντα και η ακρόασή τους αποτελούσε αντιστασιακή πράξη.⁷⁴

Ο ρόλος της μουσικής σ' αυτήν την καινούρια, επισήμως θεσμοθετημένη επέτειο παίρνει νέες διαστάσεις. Στην εκτέλεση των τραγουδιών λαμβάνει μέρος ενεργά και το κοινό. Παύει να υφίσταται ο ηγεμονικός ρόλος της χορωδίας στον εορτασμό και τα τραγούδια τραγουδιούνται από όλους τους παρευρισκομένους με ένταση, συγκίνηση και παλαμάκια. Η πρακτική αυτή αποτελεί εξέλιξη στους μέχρι τότε σχολικούς εορτασμούς των εθνικών επετείων. Ως εκ τούτου η στρατευμένη τέχνη της πρώτης περιόδου της Μεταπολίτευσης έχει πλέον αποκτήσει θεσμικά χαρακτηριστικά και διαπαιδαγωγεί επίσημα τις επόμενες γενιές.⁷⁵

⁷³ Ibid, σ. 268.

⁷⁴ Κουρής, ο.π., σ. 81.

⁷⁵ Ibidem.

6. ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΣΗΜΕΡΙΝΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ. Η περίπτωση των δημοτικών σχολείων του Δήμου Καβάλας

Στόχος της έρευνας είναι η επεξεργασία του ρεπερτορίου που χρησιμοποιείται σήμερα στους σχολικούς εορτασμούς των εθνικών επετείων. Μέσα από την ανάλυση των τραγουδιών που επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί για τις εν λόγω σχολικές εκδηλώσεις θα προσπαθήσουμε ν' αναδείξουμε τον ιδεολογικό και αισθητικό χαρακτήρα τους.

Το δείγμα μας αποτελείται από τα δημοτικά σχολεία του Δήμου Καβάλας που δέχτηκαν να συμμετέχουν στην έρευνά μας, απαντώντας στο σχετικό ερωτηματολόγιο που μοιράστηκε στους υπεύθυνους για την διοργάνωση των εκδηλώσεων εκπαιδευτικούς.⁷⁶

6.1 ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩΝ ΤΗΣ 25^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ ΚΑΙ 28^{ης} ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

Ο «Χορός του Ζαλόγγου» ή αλλιώς το «Έχε γεια καημένε κόσμε» αποτελεί ακόμη και σήμερα έναν ζωντανό μύθο της ελληνικής ιστορίας – εξίσου δημοφιλή όπως αυτόν του «Κρυφού σχολειού». Ο «Χορός του Ζαλόγγου» ενσωματωμένος στο ομώνυμο θεατρικό δράμα του Σπυρίδωνος Περεισιάδη ή ως αυτόνομος παραδοσιακός χορός που ερμηνεύεται μαζί με άλλους του είδους, αποτελεί μια από τις κορυφαίες στιγμές του σχολικού εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου, ημερομηνίας συμβόλου, ταυτόσημης με το ιστορικό γεγονός της επανάστασης⁷⁷. Αν και η Λουτζάκη αναφέρει πως ο μύθος αυτός είναι γνωστός σε όλα τα κορίτσια που πέρασαν από το ελληνικό σχολείο μέχρι τα μέσα της

⁷⁶ Βλ. Παράρτημα.

⁷⁷ Πρβλ. Λουτζάκη Ρένα, «Ο χορός του Ζαλόγγου», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 100, 2005, σ. 17.

δεκαετίας του 1990 η έρευνά μας, με βάση το ερωτηματολόγιο που απαντήθηκε μπορεί να υποστηρίξει πως ο εν λόγω μύθος ακόμη παραμένει γνωστός στους μαθητές του ελληνικού σχολείου.

*Έχε γεια καημένε κόσμε
έχε γεια γλυκιά ζωή,
και συ δύστυχη πατρίδα
έχε γεια παντοτινή.
Έχετε γεια βρυσούλες, λόγκοι, βουνά, ρακούλες.*

*Στη σεριά δε ζει το ψάρι
Ούτ' ανθός στην αμμουδιά,
κι οι Σουλιώτισσες δε ζούνε
δίχως την ελευθεριά.
Έχετε γεια βρυσούλες, λόγκοι, βουνά, ρακούλες.*

*Οι Σουλιώτισσες δε μάθαν
για να ζούνε μονακά,
ξέρουν πως και να πεθαίνουν
να μη στέργουν στη σκλαβιά.
Έχετε γεια βρυσούλες, λόγκοι, βουνά, ρακούλες.*

*Σαν να παν σε πανηγύρι
σ' αυθισμένη Πασχαλιά,
μες στον Άδη κατεβαίνουν
με τραγούδια με χαρά.
Έχετε γεια βρυσούλες, λόγκοι βουνά, ρακούλες.⁷⁸*

Το συγκεκριμένο τραγούδι εμφανίζει εξίσου μουσικό και χορευτικό ενδιαφέρον. Αφενός η θεατροποίηση του «χορού του Ζαλόγγου» από τον Περεισιάδη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και αφετέρου η διδασκαλία του τραγουδιού «Έχε γεια καημένε κόσμε» εγκαθιστούν «οριστικά» στη νεοελληνική ιστορική συνείδηση έναν επιπλέον μύθο στον οποίο όπως αναφέρει ο Αλέξης Πολίτης «εξιδανικεύεται» ο ρόλος των γυναικών⁷⁹.

Ο «Χορός του Ζαλόγγου» έτσι όπως παρουσιάζεται στα σχετικά σχολικά εγχειρίδια αποτελεί ένα είδος συρτού γυναικείου χορού. Το

⁷⁸ Λάβαμε υπόψη μας την παρτιτούρα του τραγουδιού από την ανθολογία παιδικών τραγουδιών των Αγγελικής Καψάσκη – Μακρή και Σπύρου Λάμπρου η οποία αποτελεί βασική βιβλιογραφία στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών προσχολικής και δημοτικής εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου για τους δασκάλους το εν λόγω εγχειρίδιο είναι αναφοράς στη διοργάνωση μιας σχολικής γιορτής. Βλ. Καψάσκη – Μακρή, Λάμπρου Σπύρος, *Τα πρώτα μου τραγούδια*, Μικρή Πολιτεία, Αθήνα 2009, σ. 195.

⁷⁹ Λουτζάκη, ο.π., σ. 17.

μουσικό μέτρο είναι 7/8 και η ρυθμική αγωγή 3 2 2. Αν και η πατρότητα του τραγουδιού μας είναι άγνωστη δεν μπορούμε να ισχυριστούμε πως το τραγούδι είναι «δημοτικό - παραδοσιακό» όπως καταγράφεται ως επί το πλείστον στα διάφορα εγχειρίδια. Σ' αυτό συνηγορούσε και ο Γεώργιος Λαμπελέτ ο οποίος τοποθετήθηκε στο εν λόγω ζήτημα:

[...] Λαογραφικώς ο χορός του Ζαλόγγου δεν εμπορεί να καταταχθή εις τους τραγουδιστούς χορούς, λαϊκής καθαρώς εμπνεύσεως, καθότι ως ποίησις και ως μουσική φαίνεται μάλλον ως κατ' απομίμησιν κατασκευαστός. Επειδή όμως συναντάται με το λαϊκόν πνεύμα και δεν στερείται βεβαίως καλλιτεχνικής αξίας, δεν θεωρώ άσκοπον να τον αναφέρω [...] ⁸⁰

Αντίθετα με την περίπτωση του τραγουδιού του «Χορού του Ζαλόγγου» του οποίου η δημιουργία δεν μπορεί να προσδιοριστεί ιστορικά αφού ακόμα δεν έχει αποφανθεί η έρευνα ποιος ή ποιοι είναι οι δημιουργοί του έχουμε και τις περιπτώσεις των τραγουδιών που έχουν επώνυμη δημιουργία. Στα τραγούδια αυτά θα επικεντρωθούμε και θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε κάποιες παραμέτρους που συνέβαλαν στη δημιουργία τους και κατ' επέκταση στην διάδοσή τους στους δασκάλους και στους μαθητές μέσα από τις σχολικές γιορτές.

Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί το τραγούδι *Να 'τανε το '21* σε μουσική του Σταύρου Κουγιουμτζή και στίχους της Σώτιας Τσώτου. Το εν λόγω τραγούδι κυκλοφόρησε στον ομότιτλο δίσκο το 1970 στον οποίο ερμηνεύεται από τον Γιώργο Νταλάρα.

*Μου ξανάρχονται ένα ένα χρόνια δοξασμένα
να 'τανε το 21 να 'ρθει μια στιγμή.*

*Να περνάω καβαλάρης στο πλατύ τα' αλώνι
και με τον Κολοκοιρώνη να 'πινα κρασί.*

*Να πολεμάω τις μέρες στα κάστρα
και το σπαθί μου να πάνει φωτιά
και να κρατάω τις νύχτες με τ' άστρα
μια ομορφούλα αγκαλιά.*

⁸⁰ Ibid, σ. 24.

*Πρώτος το χορό να σέρνω σου Μοριά τις στράτες
και ξοπίσω μου Μανιάτες και οι Ψαριανοί.
Κι όταν λαβωμένος γέρνω κάτω απ' τους μπαξέδες
να με ραίνουν μενεξέδες χέρια κι ουρανοί.*

Να πολεμάω τις μέρες [...]

Το παραπάνω τραγούδι γράφτηκε σε μέτρο 2/4 και ρυθμό κασάπικο. Οργανολογικά ακολουθεί την «ελαφρολαϊκή» αισθητική της εποχής. Μπουζούκι, ηλεκτρική κιθάρα, ηλεκτρικό μπάσο, ντραμς και ίσως τα πνευστά που ακούγονται στην ηχογράφιση να είναι το αρμόνιο.

Οι στίχοι του τραγουδιού με τον ιδεαλιστικό χαρακτήρα τους εξιδανικεύουν τα γεγονότα και τα πρόσωπα της ελληνικής επανάστασης στα οποία ετεροχρονισμένα καθρεφτίζονται τα σύγχρονα μικροαστικά ήθη και έθιμα. Οι στίχοι είναι γραμμένοι σε πρώτο ενικό πρόσωπο. Αποτελούν την αφήγηση μιας φαντασίωσης ενός προσώπου στη θέση του οποίου θα μπορούσε να μπει ο κάθε νεοέλληνας ο οποίος συγκινείται ακόμη από τα γεγονότα της ελληνικής επανάστασης χωρίς ωστόσο να χρειάζεται να αποποιηθεί την σύγχρονη πραγματικότητα στην οποία ζει.

Βάσει των απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο της έρευνας το εν λόγω τραγούδι είναι από τα πιο δημοφιλή στους σχολικούς εορτασμούς για την 25^η Μαρτίου. Στο ερώτημα περί των κριτηρίων με τα οποία επιλέγονται τα τραγούδια η συχνότερη απάντηση ήταν η θεματολογία τους. Γίνεται αντιληπτό πως για την συγκεκριμένη περίπτωση, αρκεί που το τραγούδι αναφέρεται σε ιστορικά πρόσωπα και τοπωνύμια σχετικά με την περίοδο της επανάστασης του '21.

Αυτή η «ελαφρολαϊκή» αισθητική των τραγουδιών χαρακτηρίζει κυρίως την εποχή της χούντας. Η δικτατορία από το 1967 και μετά με την λογοκρισία που άσκησε στη μουσική δημιουργία προσπάθησε να καλλιεργήσει μια πιο «εθνική» μουσική αισθητική. Ο Γιώργος Τσάμπρας παρατηρεί πως την εποχή εκείνη γίνεται προσπάθεια από το καθεστώς να εκλείψει το πολιτικοποιημένο «έντεχνο λαϊκό» τραγούδι το οποίο ανθεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 όπως επίσης οι ανατολικές επιρροές του λαϊκού τραγουδιού αλλά και οι «παρακμιακές» δυτικές

επιρροές οι οποίες συνδέονται με τα νεολαιϊστικά κινήματα της εποχής σε Ευρώπη και Αμερική⁸¹.

Ως εκ τούτου αρχίζει να «ανοικοδομείται» η Ελλάδα των «Ελλήνων Χριστιανών». Οι τάσεις αυτές που καλλιεργούνται κεντρικά την εποχή εκείνη βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στη νέα «κοσμική» πραγματικότητα που διαμορφώνεται με τη ραγδαία άνοδο ενός μικροαστικού και μεσοαστικού χώρου, για τον οποίο το μόνο αποδεκτό μέγεθος είναι η οικονομική επιφάνεια⁸².

Παρόμοιων αισθητικών καταβολών με το τραγούδι *Να 'τανε το '21* είναι και ο δίσκος «Αλβανία» των Γιώργου Κατσαρού και Πυθαγόρα. Σε όλα τα τραγούδια τραγουδάει η Μαρινέλλα. Ο δίσκος κυκλοφόρησε το 1973 από την εταιρία Universal. Στο δίσκο όλα τα τραγούδια αποτελούν μια αδιαίρετη ενότητα και αφορούν στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940. Τα τραγούδια του δίσκου με τη σειρά είναι τα εξής:

Α πλευρά

1. Δυο παιδιά από το Βραχώρι
2. Οι Ηπειρώτισσες
3. Ο έφεδρος
4. Μάνα θα τους περιμένει
5. Γράμμα απ' το μέτωπο
6. Πήραμε τ' Αργυρόκαστρο

Β πλευρά

1. Ο Ναπολιτάνος
2. Ένας Θεσσαλός φαντάρος
3. Νύχτα ευλογημένη
4. Η κατάρρευση
5. Η οπισθοχώρηση
6. Μάνα μου κράτα το σπαθί (Κράτα μάνα)

⁸¹ Τσάμπρας Γιώργος (β), «Η μουσική 1949 – 1974», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 9^{ος} : *Νικητές και ηττημένοι 1949 - 1974*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 273.

⁸² Ibid, σ. 274.

Με βάση το δείγμα της έρευνάς μας στις σημερινές σχολικές γιορτές για την 28^η Οκτωβρίου τα τραγούδια του δίσκου είναι ιδιαίτερα δημοφιλή. Ολόκληρος ο δίσκος είναι αφιερωμένος στην εποποιία του 1940 – 41 στα βουνά της Αλβανίας. Ως επί το πλείστον τα τραγούδια που ερμηνεύονται συνήθως στα σχολεία είναι οι «Ηπειρώτισσες», ο «Ναπολιτάνος», ο «Έφεδρος ανθυπολοχαγός», το «Πήραμε το Αργυρόκαστρο» και το «Δυο παιδιά απ' το Βραχώρι».

*Γυναίκες ηπειρώτισσες
μέσα στα χιόνια πάνε
κι οβίδες κουβαλάνε
Θεέ μου τι τις πότισες
και δεν αγκομαχάνε*

*Γυναίκες ηπειρώτισσες
ξαφνιάσματα της φύσης
εχθρέ γιατί δεν ρώτησες
ποιον πας να κατακτήσεις;*

*Γιαννιώτισσες, Σουλιώτισσες
ξαφνιάσματα της φύσης
εχθρέ γιατί δεν ρώτησες
ποιον πας να κατακτήσεις;*

*Γυναίκες απ' τα σύνορα
κόρες, γριές, κυράδες
φωτιά μες στους βοριάδες
εσείς θα είστε σίγουρα
της Λευτεριάς μανάδες*

Το τραγούδι φαίνεται πως ακολουθεί το θεματικό μοτίβο του «Χορού του Ζαλόγγου». Το κεντρικό θέμα είναι η ελληνίδα γυναίκα. Εξυμνείται το θάρρος, η τόλμη, η αντοχή, η δύναμη και ο πατριωτισμός της ελληνίδας γυναίκας σε όλες τις ηλικίες. Δεν γίνεται διαχωρισμός μεταξύ του θηλυκού γένους. Η ελληνίδα γυναίκα σε όποια ηλικία και αν είναι διαθέτει εξίσου τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Ξεπερνά τη φυσική της υπόσταση η οποία της επιβάλλει να είναι το «αδύναμο» φύλο και αυτό φαίνεται να γίνεται με θεϊκή βούληση. Σημαντική είναι η αναφορά στην καταγωγή των γυναικών. Δεν εξαιρείται καμία γυναίκα από τον «πρόσφατα» για την εποχή στην οποία αναφέρεται το τραγούδι ελλαδικό χώρο. Ωστόσο προφανώς για να γίνει η σύνδεση με το παρελθόν

επικαλείται ονομαστικά τις Σουλιώτισσες και τις Γιαννιώτισσες υπενθυμίζοντας τοπωνύμια τα οποία συνδέθηκαν με τους αγώνες της επανάστασης του 1821. Φυσικά στόχος ενός έργου τέχνης, εν προκειμένω ενός τραγουδιού, δεν είναι απαραίτητα η αποτύπωση της ιστορικής αλήθειας αλλά η ανάπτυξη μιας διαλεκτικής σχέσης μεταξύ παρελθόντος παρόντος. Σε διαφορετικό ύφος είναι γραμμένο το τραγούδι «Ναπολιτάνος». Εδώ ο στιχουργός ξεφεύγει από το ύφος του «προτρεπτικού πολεμικού λόγου» στον οποίο θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τις «Ηπειρώτισσες».

*Μελαχρινέ Ναπολιτάνε
ο πόλεμος είναι φριχτός
εσύ μαχαίρωσες τον Πάνο
μετά σε σκότωσε κι αυτός.*

*Τώρα κοιμάστε αγκαλιασμένοι
όπως το θέλησε ο Θεός
να 'ναι οι λαοί αδελφωμένοι
Μαύροι, λευκοί, ένας λαός.*

*Εσύ στη Νάπολη μπαρμπέρης
κι αυτός ψαράς στο Αιτωλικό
να μάθεις δεν θα καταφέρεις
πώς φτιάσατε στο φονικό.*

Ο λόγος του παίρνει πανανθρώπινο χαρακτήρα. Ο «εχθρός» Ναπολιτάνος εμφανίζεται ως «φίλος» του οποίου η μοίρα είναι κοινή με αυτή του Πάνου απ' το Αιτωλικό και ας είναι σε αντίπαλα στρατόπεδα και αλληλοσκοτώνονται. Ο στίχος ξεφεύγει από το εθνικό θεματικό μοτίβο και γι' αυτό δεν υπάρχει καμία αναφορά στην εθνική καταγωγή του καθενός αλλά στην τοπική. Καταφέρει έτσι να αναδείξει το ιδανικό της αδελφοσύνης των λαών ως θέλημα θεού αλλά και ανθρώπου. Δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε τον έναν από τον άλλον αφού και οι δυο είναι άνθρωποι σαν τον καθένα από εμάς που ακούμε το τραγούδι. Αποσιωπάται η ιδιότητα του στρατιώτη και ο στιχουργός επαναφέρει την πρότερη του πολέμου ιδιότητά τους. Ο Ναπολιτάνος ήταν μπαρμπέρης και ο Πάνος ψαράς. Δεν υπάρχει πουθενά στο τραγούδι αναφορά σε

κανενός την γενναιότητα αλλά αναδεικνύεται η κάθε ανθρώπινη απώλεια ως φονικό.

Η μουσική γραμμένη σε μέτρο 2/4 και ρυθμό χασάπικο βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με το ύφος του «ελαφρολαϊκού»⁸³ τραγουδιού της εποχής που κυκλοφόρησε ο δίσκος. Επίσης οργανολογικά δεν διαφοροποιείται αφού ο ήχος της ορχήστρας, στον οποίο κυρίαρχο όργανο είναι το μπουζούκι, ταιριάζει με το γούστο του ευρύ κοινού το οποίο την εποχή εκείνη γέμιζε τα «κοσμικά» κέντρα.⁸⁴

«Ο Έφεδρος ανθυπολοχαγός» επίσης είναι από τα πιο δημοφιλή τραγούδια στις σχολικές γιορτές της 28^{ης} Οκτωβρίου.

*Τι γύρευες στ' αλβανικό βουνό
μονάκριβε νησιώτη.
Και λαβωμένο κλαίει το δειλινό
την ακριβή σου νιότη.
Πάει ο ήλιος, πάει κι η Αμοργός
στα μάτια του νυχτώνει.
Κι ο έφεδρος ανθυπολοχαγός
κοιμάται μες στο χιόνι.*

*Τα χρόνια σου καπνός τα παιδικά
ανάσα η εφηβεία.
Στον τοίχο ματωμένα ιδανικά
μετάλλια και βραβεία.*

*Πάει ο ήλιος, πάει κι η Αμοργός
στα μάτια του νυχτώνει.
Κι ο έφεδρος ανθυπολοχαγός
κοιμάται μες στο χιόνι.*

Αντιπολεμικό και ανθρωποκεντρικό το μήνυμα και στην περίπτωση αυτή. Το κεντρικό πρόσωπο είναι ένας νησιώτης που λόγω της επιστράτευσης βρέθηκε να πολεμάει μακριά απ' τον τόπο του, στ' αλβανικά βουνά. Το τραγούδι μνημονεύει τον άδικο χαμό του στο πεδίο της μάχης χωρίς ωστόσο να γίνεται καμία αναφορά στον πόλεμο. Η ρητορική ερώτηση που διατυπώνεται στην αρχή του ποιήματος μας

⁸³ Ο Κώστας Μυλωνάς χαρακτηρίζει τον Γιώργο Κατσαρό ως κύριο εκφραστή του «ελαφρολαϊκού» τραγουδιού. Βλ. Μυλωνάς Κώστας, *Ιστορία του Ελληνικού Τραγουδιού*, Τόμος 3^{ος} (1970 – 1980), Κέδρος, Αθήνα 1992, σ. 258.

⁸⁴ Τσαμπρας (β), ο.π., σ. 274.

τοποθετεί στο χώρο και τον χρόνο στον οποίο αναφέρεται ο στιχουργός. Αναδεικνύεται η ματαιότητα του πολέμου για τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά χωρίς να γίνεται καμία αναφορά και πάλι σε εθνικά σύμβολα και ηρωισμούς. Το σύμβολο στην προκειμένη περίπτωση είναι ο ίδιος ο άνθρωπος ο οποίος στη διάρκεια του πολέμου χάνει την ατομική του ταυτότητα και γίνεται ένας μέσα σε όλους τους υπόλοιπους που μάχονται. Γι' αυτό και το τραγούδι δεν επικαλείται την εθνικότητα αλλά την τοπική καταγωγή όπως ακριβώς γίνεται και στον «Ναπολιτάνο». Επίσης η αντίθεση μεταξύ νησιού και βουνού είναι εύστοχη. Έμμεσα αναδεικνύεται η ελληνικότητα, όχι ως εθνικότητα αλλά συνώνυμη της θάλασσας – ειρήνης και γαλήνης και τα «κρύα» βουνά της Αλβανίας τόπος πολέμου και θανάτου.

Το τραγούδι «Πήραμε το Αργυρόκαστρο» αποτελεί μια ακόμα «ελαφρολαϊκή» σύνθεση που εντάσσεται αρμονικά στο σύνολο των τραγουδιών του δίσκου «Αλβανία». Γραμμένο σε κλίμακα ματζόρε με μέτρο 2/4 και γρήγορη αγωγή σε ρυθμό χασαποσέρβικο. Η ερμηνεία της Μαρινέλλας δεν διαφοροποιείται σε ύφος από το γενικότερο «ελαφρολαϊκό» κλίμα της εποχής. Επίσης οργανολογικά δεν διαφοροποιείται η σύνθεση της εκτέλεσης. Το μπουζούκι παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο με τη συνοδεία ηλεκτρικών οργάνων.

*Ποτάμι τρέχει ο λαός
Στους στολισμένους δρόμους
Στα μάτια του οργή και φως
Ανάπηροι στους ώμους*

*Πήραμε τ' Αργυρόκαστρο
Και πάμε και πάμε και πάμε παραπέρα
Τύραννοι δεν γλιτώνετε
Αέρα, αέρα, αέρα*

*Η μάνα κλαίει στη γωνιά
Κι η κόρη στο μπαλκόνι
Το δίκιο για τη λευτεριά
Σαν πέλαγο φουσκώνει*

Στιχουργικά εντάσσεται στο πλαίσιο του προτρεπτικού πολεμικού λόγου αφού γίνεται αναφορά σε μια νικηφόρα μάχη στην οποία το Αργυρόκαστρο ελευθερώθηκε. Η ματζόρε κλίμακα σε συνδυασμό με την

γρήγορη αγωγή του μέτρου των 2/4 δίνει ένα εύθυμο και εμβληματικού χαρακτήρα ύφος στο τραγούδι το οποίο γίνεται πιο έντονο με τους στίχους: «Τύραννοι δεν γλιτώνετε. Αέρα, αέρα αέρα». Εντοπίζουμε διαφοροποίηση του μέτρου στο τραγούδι «Δυο παιδιά απ' το Βραχώρι» όπου στην περίπτωση αυτή το μέτρο είναι 5/8 με δομή 3 2. Υφολογικά σε μουσικό, ερμηνευτικό και οργανολογικό επίπεδο δεν διαφοροποιείται από τα προηγούμενα. Μουσικά το τραγούδι αποτελεί μια «ελαφρολαϊκή» σύνθεση συνεπή προς τις επιταγές της εποχής της.

*Δυο παιδιά απ' το Βραχώρι
πήρανε βουνά και όρη
για την ίδια λευτεριά
Όμως του εχθρού οι σφαίρες
τους σταμάτησαν τις μέρες
και δε θα γυρίσουν πια*

*Το 'να γελαστό κοιμάται
και τη λευτεριά θυμάται
Τ' άλλο ξάγρυπνο στο πλάι
το μαχαίρι του τροχάει*

*Έστειλαν οι βαθμοφόροι
το μαντάτο στο Βραχώρι
κι έκλαιγαν οι κοπελιές
Επρασίωσε το χώμα
και δεν γύρισαν ακόμα
να πιάξουν τις ελιές*

Το ελαφρό τραγούδι την εποχή του έπους του '40 εκμεταλλεύτηκε πλήρως το θέμα της φανφαρόνικης προσωπικότητας του Μουσολίνι που κόρδωνε και κόμπαζε με πολλές υπερβολικές χειρονομίες, πόζες και γκριμάτσες. Οι μεγαλοστομίες του και η πλανεμένη του εντύπωση ότι η Ελλάδα ήταν εύκολη λεία πρόσφεραν υλικό για σάτιρα όχι μόνο στο τραγούδι αλλά και στις πολεμικές επιθεωρήσεις⁸⁵. Τα περισσότερα πατριωτικά τραγούδια την περίοδο εκείνη ακούγονταν στις επιθεωρήσεις και στο ραδιόφωνο.⁸⁶ Στο κλίμα αυτό γράφτηκαν διάφορα τραγούδια την εποχή εκείνη. Το «Παιδιά, της Ελλάδος παιδιά» των Μίμη Τραϊφόρου και Μιχάλη Σουγιούλ, το «Κορόιδο Μουσολίνι» σε μουσική του Έλντο Ντι

⁸⁵ Γεωργιάδης Νέαρκος, *Ρεμπέτικο και πολιτική*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999, σ. 111.

⁸⁶ Ρωμανού Καίτη, *Έντεχνη Ελληνική Μουσική στους Νεότερους Χρόνους*, Κουλτούρα, Αθήνα 2006, σ. 228.

Λατσάρο και στίχους από τον Γιώργο Οικονομίδη και το «Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του» σε μουσική του Θεόφραστου Σακελλαρίδη και στίχους του Γιώργου Θίσιβιου ήταν τραγούδια «ύμνοι» στον πόλεμο με τους Ιταλούς.⁸⁷

*Βάζει ο Ντούτσε τη στολή του
και τη σκούφια την ψηλή του,
μ' όλα τα φτερά,
και μια νύχτα με φεγγάρι
την Ελλάδα πάει να πάρει,
βρε, το φουκαρά!*

*Του τσολιά μας τον λεβέντη
βρίσκει στα βουνά
και τaráζει τον αφέντη
τον μακαρονά.*

*Αχ, Τσιάνο, θα τρελαθώ Τσιάνο,
με τους τσολιάδες ποιος μου είπε να τα βάνω.*

Η έρευνά μας εντοπίζει πως στους σημερινούς σχολικούς εορτασμούς προς τιμήν του έπους του '40 τα εν λόγω «ελαφρά» τραγούδια ακούγονται ανελλιπώς. Ωστόσο πρέπει να σημειώσουμε πως έχουμε και την περίπτωση ενός λαϊκού σατιρικού τραγουδιού. Σε δύο απ' τα σχολεία τραγουδήθηκε το τραγούδι «Τ' όνειρο του Μπενίτο» του λαϊκού δημιουργού της εποχής εκείνης Σπύρου Περιστέρη. Σίγουρα η λαϊκή δημιουργία δεν έχει πολλά παρόμοια τραγούδια ωστόσο όπως αναφέρει και ο Νέαρκος Γεωργιάδης στη σχετική μελέτη του το εν λόγω τραγούδι είναι το σημαντικότερο από αυτά τα λίγα σατιρικά τραγούδια.

*Ο Μπενίτο κάποια νύχτα ζαλισμένος,
είδε όνειρο ο καημένος
πως βρισκόταν στην Αθήνα,
σε μια φίνα λιμουζίνα.*

*Μα σαν ξύπνησε και ρίχνει ένα βλέμμα,
είπε: Κρίμα να 'ναι ψέμα
ένα τέτοιο μεγαλείο,
βρε παιδιά δεν είν' αστείο!*

⁸⁷ Ρωμανού Καίτη, «Η Μουσική στον πόλεμο 1940 – 1949», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 8^{ος} : *Η εμπόλεμη Ελλάδα 1940 - 1949*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003 σ. 342.

*Φέρτε πένα, διατάζει και μελάνι,
τηλεσίγραφο μας κάνει,
μα του λέμε εν τω άμα
αν βαστάς κάνε το τάμα.*

*Δεν περάσανε παρά ολίγες μέρες
κι οι θαυματουργές μας σφαίρες,
το τσαρούχι κι η αρβύλα
κάναν στον Μπενίτο νίλα.*

*Βρε Μπενίτο, μη θαρρείς για μακαρόνια
τα ελληνικά κανόνια,
τα 'χουν χέρια δοξασμένα,
παλικάρια αντριωμένα.⁸⁸*

6.2 ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΗΣ 17^{ης} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

Με βάση τα απαντημένα ερωτηματολόγια της έρευνάς μας προκύπτει πως στους σχολικούς εορτασμούς προς τιμήν των γεγονότων του Πολυτεχνείου ο Μάνος Λοΐζος και ο Μίκης Θεοδωράκης είναι οι πιο τραγουδιζόμενοι. Όσον αφορά τον πρώτο, ο δίσκος του «Τραγούδια του δρόμου» που κυκλοφόρησε το 1974 περιέχει τα τραγούδια *Ο δρόμος* και *ο Στρατιώτης* σε στίχους της Μητροπούλου Κωστούλας και *Ο μέρμηγκας* σε στίχους του ίδιου του συνθέτη, τα οποία και καταγράψαμε ως τα πιο δημοφιλή στις σχολικές γιορτές.

*Ο δρόμος είχε τη δική του ιστορία,
κάποιος την έγραψε στον τοίχο με μπογιά.
Ήταν μια λέξη μοναχά ελευθερία,
κι ύστερα είπαν πως την έγραψαν παιδιά.*

Στην περίπτωση του Μίκη Θεοδωράκη «Το Άξιον Εστί» (1964), «Τα τραγούδια του Αντρέα» (1968), «Τα Τραγούδια του αγώνα» (1971) είναι οι δίσκοι των οποίων κάποια τραγούδια επιλέγονται από τους σημερινούς εκπαιδευτικούς ώστε να τραγουδηθούν στον εορτασμό της 17^{ης} Νοεμβρίου. Το *Ένα το χελιδόνι το Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ* μπορεί να είναι τραγούδια που γράφτηκαν πριν την περίοδο της χούντας ή της

⁸⁸ *Ibidem.*

Μεταπολίτευσης αλλά επειδή έχουν κοινωνικές αναφορές είναι πλήρως
εναρμονισμένα με το κλίμα της μεταπολιτευτικής περιόδου.

*Ένα το κελιδόνι κι η άνοιξη ακριβή
για να γυρίσει ο ήλιος θέλει δουλειά πολλή
Θέλει νεκροί χιλιάδες να `ναι στους τροχούς
Θέλει κι οι ζωντανοί να δίνουν το αίμα τους.*

*Θε μου Πρωτομάστορα μ' έχτισες μέσα στα βουνά
Θε μου Πρωτομάστορα μ' έκλεισες μες στη θάλασσα!*

Την περίοδο αυτή γίνεται έντονη η προσκόλληση του τραγουδιού
σε κοινωνικές αναφορές και πολιτικούς αγώνες. Ως εκ τούτου τα
απαγορευμένα τραγούδια του Μίκη Θεοδωράκη κατά την περίοδο της
χούντας αλλά και όλα όσα γράφτηκαν αμέσως μετά την πτώση της
γνώρισαν μεγάλη απήχηση αφού εναρμονίζονταν πλήρως με αυτήν «την
παράδοση πολιτιστική ηγεμονία της Αριστεράς, που δεν έβρισκε το
αντίκριμά της στο πολιτικό επίπεδο μέχρι το 1981 τουλάχιστον οπότε
τμήματά της θα συμπλεύσουν με τις κυβερνήσεις της Αλλαγής» όπως
διατείνεται ο Παναγής Παναγιωτόπουλος.⁸⁹

*Πάλης ξεκίνημα
νέοι αγώνες
οδηγοί της ελπίδας
οι πρώτοι νεκροί.*

*Όχι άλλα δάκρυα
κλείσαν οι τάφοι
λευτεριάς λίπασμα
οι πρώτοι νεκροί.*

*Λουλούδι φωτιάς
βγαίνει στους τάφους
μήνυμα στέλνουν
οι πρώτοι νεκροί.*

*Απάντηση θα πάρουν
ενότητα κι αγώνα
για να `βρουν ανάπαυση
οι πρώτοι νεκροί.*

⁸⁹ Παναγιωτόπουλος, ο.π., σ. 269.

6.3 ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Το σύνολο των απαντημένων ερωτηματολογίων που στο πλαίσιο της έρευνας μας καταφέραμε να συλλέξουμε είναι 36. Η διανομή έγινε με τη λογική ν' απαντήσει σε ένα ο κάθε ένας εκπαιδευτικός που επιφορτίστηκε με τη διοργάνωση μιας σχολικής γιορτής κατά το σχολικό έτος 2015-16, προς τιμήν των τριών επετείων με τις οποίες ασχολείται η εργασία μας (25^η Μαρτίου, 28^η Οκτωβρίου, 17^η Νοεμβρίου). Πέραν δυο περιπτώσεων στις οποίες ο ίδιος εκπαιδευτικός οργάνωσε και τις τρεις εκδηλώσεις σε όλες τις άλλες αντιστοιχεί ένα απαντημένο ερωτηματολόγιο για μια επέτειο.

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιάσουμε αναλυτικά αφενός το δείγμα των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα αφετέρου τη δική τους εκτίμηση γύρω από το ζήτημα.

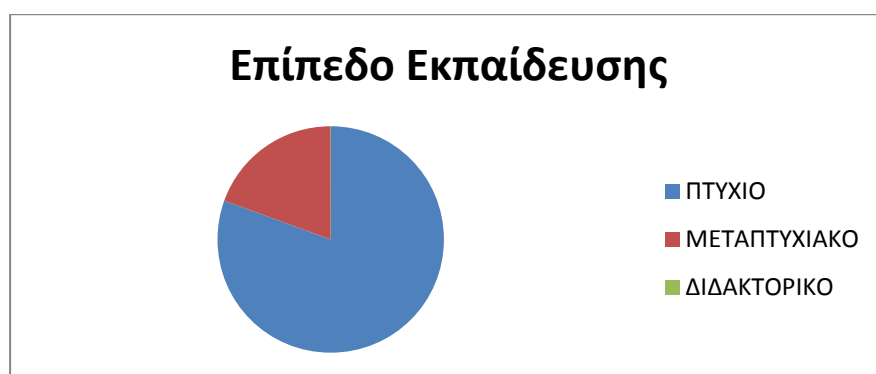
Στο σύνολο των 36 εκπαιδευτικών οι 8 είναι ηλικίας από 40 χρόνων και κάτω και οι 26 άνω των 40. Οι δύο δεν απάντησαν στην εν λόγω ερώτηση. Από αυτούς οι 24 είναι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (δάσκαλοι), οι 2 ξένης γλώσσας, οι 4 μουσικής, οι 4 φυσικής αγωγής και 1 πληροφορικής.

Είναι προφανές πως ο ρόλος του εκπαιδευτικού της μουσικής στο πλαίσιο της σχολικής γιορτής είναι υποβαθμισμένος και η κυριαρχία του

ρόλου του δασκάλου αδιαμφισβήτητη. Όσον αφορά τις υπόλοιπες ειδικότητες μπορούμε να βγάλουμε το συμπέρασμα πως οι εκπαιδευτικοί αυτοί ίσως εξυπηρέτησαν την έλλειψη μόνιμου ή αναπληρωτή μουσικού στο σχολείο αφού σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί πως η διοργάνωση μιας σχολικής εκδήλωσης που βασίζεται στη μουσική και το τραγούδι μπορεί να εμπίπτει στις τυπικές δεξιότητες του εκπαιδευτικού της ξένης γλώσσας, της φυσικής αγωγής ή της πληροφορικής. Επίσης αυτό αντανakλά και την υποβαθμισμένη θέση του μαθήματος της μουσικής στα σχολεία αυτά. Σε μία κατά βάση καλλιτεχνική εκδήλωση του σχολείου η παρουσία του εκπαιδευτικού της μουσικής είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Όσον αφορά το ακαδημαϊκό επίπεδο εκπαίδευσης οι 29 είναι πτυχιούχοι και οι 7 κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος. Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό: α) με την απόλυτη κυριαρχία του εκπαιδευτικού της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και β) της άνω των σαράντα ηλικίας της πλειονότητας των εκπαιδευτικών μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως μέχρι σήμερα δεν δόθηκε η ευκαιρία σε νεότερους πτυχιούχους και διπλωματούχους αποφοίτους των τμημάτων μουσικών σπουδών να συνδράμουν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Σε συνδυασμό με τη σημερινή πραγματικότητα που δύσκολα πλέον νεότεροι απόφοιτοι των πανεπιστημίων μπορούν να συμμετέχουν στη δημόσια εκπαίδευση μπορούμε να εκτιμήσουμε πως ακαδημαϊκά «γερνάει» το εκπαιδευτικό προσωπικό του σημερινού δημοτικού σχολείου.

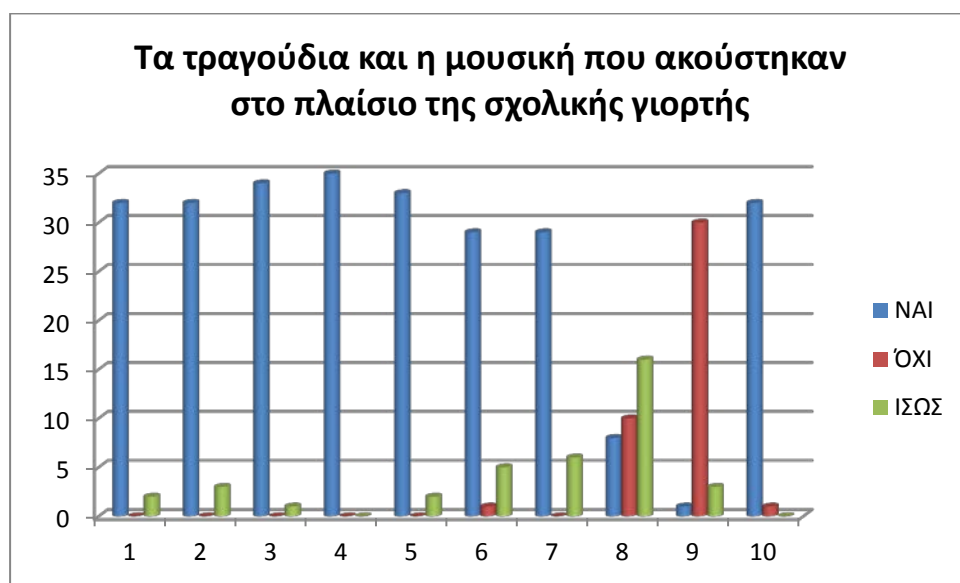

Στην ερώτηση: «Βάσει ποιών κριτηρίων έγινε η επιλογή του μουσικού υλικού» οι επικρατέστερες απαντήσεις ήταν α) η θεματολογία των στίχων και β) η συνάφεια των τραγουδιών με κάποιο θεατρικό δρώμενο το οποίο έπρεπε να επενδύσουν. Ακολουθούν απαντήσεις που είχαν να κάνουν με το βαθμό δυσκολίας, τη δημοφιλία των τραγουδιών και το ρυθμό.

Στην ερώτηση που αφορούσε την χρήση άλλου ηχητικού υλικού πέραν της μουσικής και των τραγουδιών οι απαντήσεις αφορούσαν ως επί το πλείστον πυροβολισμούς, ηχητικά ντοκουμέντα της εποχής (κυρίως αφορούσαν στην επέτειο του Πολυτεχνείου), καμπάνες και σειρήνες.

Όσον αφορά τις ερωτήσεις που σχετίζονται με την επιρροή που μπορούν να ασκήσουν τα τραγούδια και η μουσική των σχολικών εορτών στους μαθητές οι απαντήσεις έχουν ως εξής: Η συντριπτική πλειοψηφία (32) κρίνει πως τα τραγούδια μπορούν να συμβάλουν στη γνωριμία των μαθητών με την ιστορία του τόπου τους (ερωτ. 1) και έτσι να διδαχθούν τα σημαντικά γεγονότα της ελληνικής ιστορίας (ερωτ. 2) Επίσης σχεδόν όλοι (34) συνηγορούν πως μέσω αυτών καλλιεργείται η ιστορική συνείδηση (ερωτ. 3) και διατηρείται η ιστορική μνήμη. Το μεγαλύτερο πλήθος των εκπαιδευτικών απαντάει πως μας θυμίζουν το ένδοξο παρελθόν (ερωτ. 4) και πως ενισχύουν το εθνικό φρόνημα των μαθητών (ερωτ. 6).

Στο κατά πόσο τα τραγούδια αυτά μπορούν να διαπαιδαγωγήσουν πολιτικά τους μαθητές (ερωτ. 8) οι απαντήσεις διαφοροποιήθηκαν αισθητά. Το μεγαλύτερο πλήθος των ερωτηθέντων (16) απάντησαν «ίσως» διατυπώνοντας έτσι ξεκάθαρα την αμφιβολία τους ως προς αυτή τη κατεύθυνση. Προφανώς και οι εθνικές επέτειοι δεν θεσμοθετήθηκαν στοχεύοντας στη πολιτική καλλιέργεια των νέων αλλά στην καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης τους. Η περίπτωση του Πολυτεχνείου θα μπορούσε να συνδράμει στην πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών, ωστόσο βλέπουμε πως κάτι τέτοιο δεν μπορεί να επαληθευτεί από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών. Ίσως στο σημείο αυτό η εργασία μας εντοπίζει ένα ζήτημα προς περαιτέρω διερεύνηση.

90

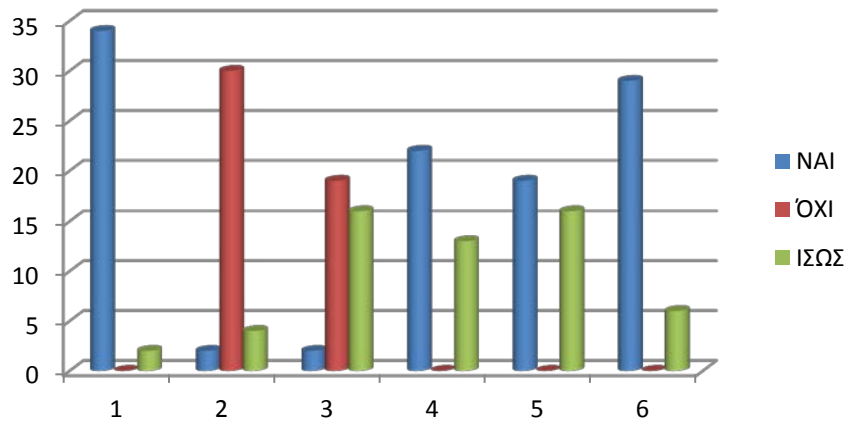
Με βάση τα παραπάνω δεδομένα είναι προφανές πως αναπαράγονται οι «παραδοσιακές» αντιλήψεις περί του ρόλου των εθνικών επετείων.

Στην ομάδα ερωτήσεων που αφορούν στην προετοιμασία και παρουσίαση του μουσικού μέρους των γιορτών οι εκπαιδευτικοί απαντούν σχεδόν ομόφωνα (34) πως οι μαθητές απολαμβάνουν τη διαδικασία και πως δεν βαριούνται ή πλήττουν. Αν και σίγουρα την περίοδο της προετοιμασίας των γιορτών χάνονται ώρες διδασκαλίας εντούτοις δεν φαίνεται να αποτελεί αυτό το βασικό κίνητρο για τους μαθητές. Αντιθέτως οι σχολικές γιορτές αποτελούν κίνητρο για τους μαθητές ώστε οι ν' ασχοληθούν με τη μουσική. Σε πολύ μεγάλο βαθμό η συμμετοχή σ' αυτές τους ενθαρρύνουν ώστε να ασχοληθούν περαιτέρω με τη μουσική και σίγουρα μέσω της διαδικασίας αυτής επιτυγχάνεται μουσική καλλιέργεια.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία θα πρέπει να είναι επιβεβλημένη η ύπαρξη εκπαιδευτικού μουσικής όχι μόνο στην ώρα διδασκαλίας του μαθήματος αλλά και στη διοργάνωση των σχολικών εορτασμών. Ο λόγος είναι πως η σχολική γιορτή αποτελεί ολοκληρωμένη καλλιτεχνική εμπειρία, το βίωμα της οποίας μπορεί να είναι ισχυρό κίνητρο περαιτέρω καλλιτεχνικών ενασχολήσεων (μουσική θέατρο) για τους μαθητές.

⁹⁰ Όπου 1,2,3... βλέπε ερωτηματολόγιο στο Παράρτημα.

Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας αλλά και της παρουσίασης της γιορτής, οι μαθητές που συμμετέχουν στο μουσικό μέρος της διοργάνωσης

91

⁹¹ Όπου 1,2,3... βλέπε ερωτηματολόγιο στο Παράρτημα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη σημερινή σχολική πραγματικότητα επιβιώνουν κομμάτια όλων των πρακτικών που εφάρμοσε το έθνος κράτος τις προηγούμενες εποχές. Στους σημερινούς σχολικούς εορτασμούς των εθνικών επετείων αναγνωρίζουμε ψήγματα των προσπαθειών που κατέβαλε διαχρονικά το ελληνικό κράτος ώστε να καλλιεργήσει, να διαδώσει και σε πολλές περιπτώσεις να επιβάλλει την εθνική συνείδηση στους πολίτες του. Εντούτοις στην περίπτωση της Γιορτής του Πολυτεχνείου η κατάσταση διαφοροποιήθηκε αφού η κεντρική πολιτική του κράτους εναρμονίστηκε με το υπάρχον πολιτικό κλίμα της κοινωνίας της μεταπολίτευσης.

Ως εκ τούτου μια συνολική μουσική αισθητική αποτίμηση των σχολικών εκδηλώσεων οδηγείται στο συμπέρασμα πως η κάθε πολιτική κατάσταση από την οποία πέρασε η χώρα (πόλεμοι, δικτατορίες, μεταπολίτευση) άφησε τα ίχνη της ανεξίτηλα στην εορταστική έκφραση του σχολείου. Έτσι προκύπτει το γεγονός πως στο πλαίσιο του σχολικού εορτασμού συνυπάρχουν διαφορετικά μουσικά είδη και ύφη. Στο ίδιο θεσμικό πλαίσιο συνυπάρχουν ετερόκλητες μεταξύ τους μουσικές, τα στρατιωτικά εμβατήρια, η «παραδοσιακή» μουσική και οι θρησκευτικοί ύμνοι με το «ελαφρολαϊκό» τραγούδι και την «έντεχνη» ποίηση.

Πράγματι στην εποχή μας ο μουσικός χαρακτήρας των εορτασμών ιδεολογικά είναι τόσο αντικρουόμενος όσο και αμφίσημος όπως φυσικά και η ίδια η κοινωνία στην οποία το σχολείο διοχετεύει τους αυριανούς πολίτες και πολιτικούς της. Κάτι τέτοιο συνηγορεί με την εκτίμηση του Παναγή Παναγιωτόπουλου σύμφωνα με την οποία: «...τα νεανικά στρώματα που, ως φοιτητές, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 στρέφονταν στο χώρο της Δεξιάς, είχαν σχολικά διαπαιδαγωγηθεί με το μύθο του Πολυτεχνείου, το *Ακορυτεόν* του Λοΐζου και τα εμβατήρια του αντιχουντικού Θεοδωράκη⁹².

Μιλώντας γενικότερα για τις εθνικές επετείους θα πρέπει να εντοπιστούν ανανεωμένες μορφές εορτασμού που όχι μόνο να έχουν

⁹² Παναγιωτόπουλος, ο.π., σ. 268.

απήχηση στους μαθητές αλλά πάνω απ' όλα, όπως διατείνεται σε σχετικό του άρθρο⁹³ ο Μπαμπινιώτης, να είναι κίνητρο παιδείας και αυτοσυνειδησίας. Κάτι τέτοιο σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να γίνει χωρίς την ανανέωση του εκπαιδευτικού δυναμικού του ελληνικού σχολείου. Οι σημερινοί φοιτητές θα πρέπει να μορφώνονται για να γίνουν οι αυριανοί εκπαιδευτικοί που θα εμφυσήσουν στους μαθητές τις σύγχρονες αντιλήψεις για την ιστορία, την κοινωνία, τη γνώση, την τέχνη κ.α. δίχως προκαταλήψεις, εθνοκεντρισμό και εσωστρέφεια.

⁹³ Μπαμπινιώτης Γεώργιος, «Η σημασιο-λογία των εθνικών μας εορτών», *Το Βήμα*, 7/11/2004.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αβδελά Έφη (α), Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο: «εμείς» και οι «άλλοι», στο: Φραγκουδάκη Άννα, Δραγώνα Θάλεια (επιμ.), *Τι ειπ' η πατρίδα μας;*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.
2. Αβδελά Έφη (β), Χρόνος, ιστορία και εθνική ταυτότητα στο ελληνικό σχολείο, στο: Φραγκουδάκη Άννα, Δραγώνα Θάλεια (επιμ.), *Τι ειπ' η πατρίδα μας;*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.
3. Βελισσάριος Ανδρέας, *Η επίδραση της ερβαρτιανής παιδαγωγικής και των εκπροσώπων της στη διαμόρφωση των παιδαγωγικών ρευμάτων και της εκπαιδευτικής πολιτικής στην ελληνική εκπαίδευση κατά την περίοδο 1877-1909*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών/ Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πάτρα 2007.
4. Γεωργιάδης Νέαρκος, *Ρεμπέτικο και πολιτική*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999.
5. Γκόλια Παρασκευή, *Υμνώντας το έθνος. Ο ρόλος των σχολικών γιορτών στην εθνική και πολιτική διαπαιδαγώγηση (1924 – 2010)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011.
6. Γραμματάς Θόδωρος, *Το θέατρο στο σχολείο: μέθοδοι διδασκαλίας και εφαρμογής*, Διάδραση, Αθήνα 2011.
7. Γραμματάς Θεόδωρος, Τζαμαργιάς Τάκης, *Πολιτιστικές εκδηλώσεις στο σχολείο. Πρωτοβάθμια – Δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, Διάδραση, Αθήνα 2011.

8. Δερμετζής Νίκος, Ο εθνικισμός ως ιδεολογία, στο: Πρακτικά επιστημονικού συμποσίου, *Έθνος, κράτος και εθνικισμός*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 1995.
9. Δημαράς Αλέξης, «Εκπαίδευση 1922 – 1940. Οι νέες βενιζελικές μεταρρυθμίσεις», στο: Παναγιωτόπουλος Βασίλης (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770 – 2000 – Τόμος 7: Ο Μεσοπόλεμος 1922 – 1940*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.
10. Ηλιόπουλος Παναγιώτης, *Το πολιτικό τραγούδι την περίοδο 1960 – 1989: Η περίπτωση του Διονύση Σαββόπουλου*, Πτυχιακή εργασία, ΤΕΙ Ηπείρου/ Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής, Άρτα 2014.
11. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος 29: *Η ελληνική επανάσταση (Γ)*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε. Παρούσης έκδοσης: Παραπολιτικά Εκδόσεις Α.Ε., Αθήνα 2015.
12. Κανέλλα Στυλιανή, *Οι Τούρκοι στα κείμενα της εθνικής εορτής της 25^{ης} Μαρτίου: Έρευνα υπό το πρίσμα της Παιδαγωγικής της Ειρήνης*, διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης/ Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη 2013.
13. Καρακασίδου Αναστασία, «Πρωτόκολλο και θέαμα: Εθνικοί εορτασμοί στη Βόρεια Ελλάδα», στο: Mark Mazower (επιμ.), *Μετά τον πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943 – 1960*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2003.
14. Καψάσκη – Μακρή, Λάμπρου Σπύρος, *Τα πρώτα μου τραγούδια*, Μικρή Πολιτεία, Αθήνα 2009.
15. Κουρής Γιάννης, «Γιορτή του Πολυτεχνείου. Η εξέγερση ως σχολικός θεσμός», στο: Βασίλης Βαμβακάς – Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η*

Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό, Επίκεντρο, Αθήνα 2014.

16. Λουτζάκη Ρένα, «Ο χορός του Ζαλόγγου», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 100, 2005.

17. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, «Η σημαιο-λογία των εθνικών μας εορτών», *Το Βήμα*, 7/11/2004.

18. Μπουζάκης Σήφης, *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821 – 1998)*, Gutenberg, Αθήνα 2002.

19. Μπονίδης Κυριάκος, Όψεις εθνοκεντρισμού στη σχολική ζωή της ελληνικής εκπαίδευσης: Οι εθνικές επέτειοι της 28^{ης} Οκτωβρίου και της 25^{ης} Μαρτίου, *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 134, 2004.

20. Μυλωνάς Κώστας, *Ιστορία του Ελληνικού Τραγουδιού*, Τόμος 3^{ος} (1970 – 1980), Κέδρος, Αθήνα 1992.

21. Παναγιωτόπουλος Παναγής, «Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 10^{ος} : *Η Ελλάδα της ομαλότητας, 1974 – 2000*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

22. Παπαστεργιοπούλου Αλεξάνδρα, *Οι στρατιωτικές μπάντες στον Ελλαδικό χώρο και η μουσική δημιουργία*, Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας/ Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, Θεσσαλονίκη 2012.

23. Ρωμανού Καίτη, *Έντεχνη Ελληνική Μουσική στους Νεότερους Χρόνους*, Κουλτούρα, Αθήνα 2006.

24. Ρωμανού Καίτη, «Η Μουσική στον πόλεμο 1940 – 1949», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 8^{ος} : *Η εμπόλεμη Ελλάδα 1940 - 1949*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

25. Σελλά – Μάζη Ελένη, *Διγλωσσία και κοινωνία. Η Κοινωνιογλωσσολογική Πλευρά της Διγλωσσίας. Η ελληνική πραγματικότητα*, Προσκήνιο, Αθήνα 2001.

26. Τσάμπρας Γιώργος (α), «Το ελληνικό τραγούδι 1974 – 2000», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 10^{ος} : *Η Ελλάδα της ομαλότητας, 1974 – 2000*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

27. Τσάμπρας Γιώργος (β), «Η μουσική 1949 – 1974», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000*, τόμος 9^{ος} : *Νικητές και ηττημένοι 1949 - 1974*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003.

28. Φραγκουδάκη Άννα, Δραγώνα Θάλεια (επιμ.), *Τι ειπ' η παιρίδα μας;*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.

29. Gellner Ernest, *Έθνη και Εθνικισμός*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

30. Hobsbawm Eric, *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα μύθος και πραγματικότητα*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994.

31. Hobsbawm Eric, *Μαζική Παραγωγή Παραδόσεων: Ευρώπη 1870 – 1914*, στο: Hobsbawm Eric – Ranger Terence (επιμ.), *Η επινόηση της παράδοσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 2004.

Π. Δ. 201, ΦΕΚ 161, 13/07/1998 τ. Α, 2206 «Περί της οργάνωσης και λειτουργίας των Δημοτικών Σχολείων»

Β.Δ./24.10.1944. τ. Α', 4 «Περί Εορτασμού της εικοστής ογδότης Οκτωβρίου».

Α.Ν. 198/28.11.1967 Φ.Ε.Κ. 215 τ. Α. «Περί τρόπου καθιέρωσης και τελέσεως δημοσίων εορτών και τελέσεως δημοσίων εορτών και τελετών, και περί αντικαταστάσεως και καταργήσεως διατάξεων τινων του Α.Ν. 447/1937»

Φ.Ε.Κ. 98, 15 Μαΐου 1947

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- Ερωτηματολόγιο
- Αποδελτίωση ρεπερτορίου

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ*

Για τους εκπαιδευτικούς των δημοτικών σχολείων του Δήμου Καβάλας που επιμελήθηκαν τη μουσική επένδυση των σχολικών γιορτών με αφορμή τις εθνικές επετείους κατά το σχολικό έτος 2015 – 16.

Ηλικία:

Έτη Υπηρεσίας:

Ειδικότητα:

- α) Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
- β) Εκπαιδευτικός Ξένης Γλώσσας
- γ) Εκπαιδευτικός Μουσικής
- δ) Άλλη ειδικότητα:

Επίπεδο εκπαίδευσης:

- α) Πτυχίο
- β) Μεταπτυχιακό
- γ) Διδακτορικό

Υπεύθυνος για την σχολική γιορτή:

- α) 28^{ης} Οκτωβρίου
- β) 17^{ης} Νοεμβρίου
- γ) 25^{ης} Μαρτίου

Ποια τραγούδια ή ύμνους συμπεριλάβατε στο ρεπερτόριο της γιορτής που επιμεληθήκατε; (καταγράψτε συνθέτη και τίτλο τραγουδιού για κάθε γιορτή ξεχωριστά εφόσον επιμεληθήκατε παραπάνω από μία γιορτές)

* Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε από την Άννα Κολοκοτρώνη, φοιτήτρια του τμήματος Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ, στο πλαίσιο εκπόνησης της πτυχιακής της εργασίας.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Βάσει ποιών κριτηρίων έγινε η επιλογή του παραπάνω μουσικού υλικού;

.....
.....
.....
.....

Χρησιμοποιήσατε άλλου είδους ηχητική επένδυση πέραν των τραγουδιών και της μουσικής; Αν ναι, καταγράψτε αναλυτικά το κάθε είδος. (π.χ. ηχητικά ντοκουμέντα, ήχοι που αναπαριστούν ηχητικά τοπία, πυροβολισμοί, καμπάνες κτλ.)

.....
.....
.....

Κυκλώστε την απάντηση που σας αντιπροσωπεύει καλύτερα:

Τα τραγούδια και η μουσική που ακούστηκαν στο πλαίσιο της σχολικής γιορτής:

1. Μπορούν να συμβάλουν στη γνωριμία των μαθητών με την ιστορία του τόπου τους; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
2. Διδάσκουν σημαντικά γεγονότα της ελληνικής ιστορίας; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
3. Καλλιεργούν ιστορική συνείδηση; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
4. Συμβάλουν στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ

5. Μας θυμίζουν το ένδοξο παρελθόν; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
6. Μπορούν να ενισχύσουν το εθνικό φρόνημα των μαθητών; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
7. Συμβάλουν στην εθνική διαπαιδαγώγηση των μαθητών; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
8. Συμβάλουν στην πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
9. Επαναλαμβάνονται κάθε χρόνο χωρίς καμία αλλαγή; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
10. Επιλέχθηκαν βάσει της θεματολογίας του ποιητικού κειμένου τους; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ

Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας αλλά και της παρουσίασης της γιορτής οι μαθητές που συμμετέχουν στο μουσικό μέρος της διοργάνωσης:

1. Απολαμβάνουν τη διαδικασία; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
2. Βαριούνται και πλήττουν; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
3. Βρίσκουν ευκαιρία να χάσουν ώρες διδασκαλίας; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
4. Δράττονται της ευκαιρίας να ασχοληθούν με τη μουσική; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
5. Ενθαρρύνονται να ασχοληθούν περαιτέρω με τη μουσική; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ
6. Καλλιεργούνται μουσικά; ΝΑΙ ΟΧΙ ΙΣΩΣ

Άλλες προσωπικές παρατηρήσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με τη μουσική επένδυση των εθνικών εορτών.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

